

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Magisterská diplomová práce

Daniela Šašková

Valentín Garc3a Yebra
a jeho p3r3nos k v3yvoji translatologie

Valent3n Garc3a Yebra
and his Contribution to Translation Studies

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Kr3alov3, CSc.

Praha 2008

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Počátky teoretické reflexe o překladu ve španělštině	4
2.1	José Ortega y Gasset	4
2.2	Francisco Ayala	5
2.3	Gerardo Vázquez-Ayora	6
3.	Biografie Valentína Garcíi Yebry	8
4.	Valentín García Yebra – překladatel	11
5.	Valentín García Yebra – translatolog	14
5.1	Metodologická východiska	14
5.2	Přehled monografií Valentína Garcíi Yebry	16
5.3	Dílčí problémy translatologie podle Garcíi Yebry	23
5.3.1	Obecné myšlenky o překladu	23
5.3.1.1	Definice překladu	23
5.3.1.2	Úloha překladu	24
5.3.1.3	Přeložitelnost	25
5.3.2	Druhy překladu	26
5.3.3	Proces překladu	28
5.3.4	Lingvistika v teorii překladu	31
5.3.5	Dynamická ekvivalence	35
5.3.5.1	Ekvivalence nebo adekvátnost?	36
5.3.6	Překlad a obohacování jazyka	37
5.3.7	Vzdělávání překladatelů	42
5.3.8	Problematika literárního překladu	43
5.3.9	Problematika překladu poezie	47
5.3.10	Problematika odborného překladu	49
5.3.11	Problematika překladu z románských jazyků	51
5.3.12	Problematika překladu z klasických jazyků	52
5.3.13	Práva a povinnosti překladatele ve Španělsku	55
5.3.14	Kritika překladu	58

5.3.15 Dějiny překladu	60
5.3.15.1 Obecné dějiny překladu	60
5.3.15.2 Španělské dějiny překladu	65
5.3.15.3 Osobnosti a díla v dějinách překladu	69
6. Recepce díla Valentína Garcíi Yebry	72
7. Závěr	80
8. Příloha - Seznam překladů V. Garcíi Yebry citovaných v této práci	83
9. Resumen en español	86
10. Resumé	88
11. Summary	89
12. Bibliografie	90
12.1 Primární zdroje	90
12.2 Sekundární zdroje	91
12.2.1 Monografie a odborné články	91
12.2.2 Články z tisku	93

1. Úvod

Tato diplomová práce má teoretické zaměření. Klade si za cíl seznámit se se španělským badatelem na poli translatologie, Valentínem Garcíou Yebrou, jeho životem, jeho praktickou překladatelskou činností, ale především pak jeho celoživotním teoretickým dílem.

Současně je naším cílem i zprostředkovat jeho myšlenky českým translatologům a filologům, neboť v češtině žádná podobná diplomová práce ani jiná monografie, věnovaná výhradně jeho dílu, neexistuje. Zároveň nám není známo, že by podobná práce existovala v nějakém cizím jazyce.

Uvědomujeme si, že tato skutečnost s sebou přináší nemalé potíže, a proto se musíme spolehnout na vlastní analýzy. Pokusíme se vytvořit co nejucelenější obraz díla Valentína Garcíi Yebry. Je zřejmé, že nebude možné detailně analyzovat všechny jeho aspekty, doufáme však, že ty se stanou předmětem dalších prací.

Hlavním důvodem vzniku této práce je, že obě aktivity Valentína Garcíi Yebry – překládání a teorie překladu – jsou vysoce ceněny, a přesto nebyly dosud systematicky popsány. Překlady Garcíi Yebry jsou považovány za velmi kvalitní, zejména překlady z latiny a řečtiny byly mnohokrát reeditovány. Jeho teoretické práce mají zase výjimečnou pozici proto, že ve španělském prostředí to byly práce průkopnické.

Teoretické práce Valentína Garcíi Yebry se pokusíme souborně zpracovat pomocí kriticko-analytického postupu. V první části uvedeme stručný přehled jeho prací, který nám poslouží k lepší orientaci ve studovaném díle. Zde se budeme zabývat knižními publikacemi, neboť většina samostatných článků a přednášek z deníků i odborných časopisů posléze vyšla knižně.

V další části budeme jeho práce analyzovat z hlediska jednotlivých problémů translatologie. Zaměříme se na ty, které jsou pro jeho dílo nejzásadnější, a pokusíme se analýzu každého jevu založit na jeho díle jakožto celku. García Yebra totiž často opakuje stejné pasáže v různých

monografiích, a jejich postupnou analýzou bychom se nevyhnutelně museli opakovat také. Tento postup jsme zvolili také proto, že se většina jeho monografií skládá z různých studií, článků a přednášek a zahrnuje v sobě takové množství různých témat, že není v možnostech této práce postihnout je všechna.

Jak již bylo řečeno, myšlenky Garcíi Yebry se pokusíme systematizovat podle určitých témat, aby přitom bylo možné udělat si souhrnný přehled o rozsahu a povaze jeho díla. Důraz bude proto kladen spíše na obsah prací; pokusíme se vyzdvihnout především teoretické závěry. Domníváme se, že při takovémto uspořádání lépe vyniknou hlavní myšlenky a že se nám tak podaří ukázat různé souvislosti mezi nimi.

Musíme brát v potaz, že badatelovy texty jsou několik dekád staré, a proto je legitimní předpokládat, že jejich analýza nepřinese do translatologie nové závěry. Navíc, autor analyzovaného díla neusiluje pouze o porozumění fenoménu překladu, ale předkládá i různé všeobecné myšlenky, vlastní zkušenosti a názory, úvahy a anekdoty spojené s překladem.

Předmětem analýzy budou práce *Teoría y práctica de la traducción* (1982), *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia.* (1983), *Claudicación en el uso de preposiciones* (1988), *Traducción: historia y teoría* (1994), *Documentación, terminología y traducción* (2000), *El buen uso de las palabras* (2003), *Manual de documentación y terminología para la traducción especializada* (2004a), *Traducción y enriquecimiento de la lengua del traductor* (2004b), *Manual de documentación y terminología para la traducción literaria* (2005) a *Experiencias de un traductor* (2006).

Dále se zaměříme na úlohu autorova díla a jeho recepci ve Španělsku. V této fázi se budeme čerpat především z článků o Garcíovi Yebrovi a z recenzí výše jmenovaných prací, které vyšly ve španělském denním tisku a odborných translatologických časopisech *Sendebarr*, *Hieronymus Complutensis*, *Vasos Comunicantes*, *Trans*, *Herméneus* apod.

V závěru se pokusíme zhodnotit přínos Valetína Garcíi Yebry pro španělskou translatologii a jeho současnou pozici v tomto oboru.

Věříme, že tato práce bude užitečná zájemcům o tento obor především proto, že – jak doufáme – poskytne lepší a detailnější vhled do vývoje a problematiky translatologie ve Španělsku.

Text práce bude doplněn o četné odkazy na přesné místo výskytu daných úvah, aby si je zájemci o dílo Garcíi Yebry mohli snadno vyhledat a dočíst se o nich více. Abychom zabránili nedorozumění v terminologii, budeme za českým termínem uvádět v závorce termín používaný Valentínem Garcíou Yebrou ve španělštině.

2. Počátky teoretické reflexe o překladu ve španělštině

V této části stručně nastíníme vývoj teoretické reflexe o překladu ve Španělsku a v jiných španělsky mluvících oblastech v průběhu 20. století a přiblížíme si tak dílo některých předchůdců Valentína Garcíi Yebry. Charakteristickým rysem nejranějších úvah o překladu je jejich forma eseje a okrajové postavení v kontextu celkového díla jejich autora.

2.1 José Ortega y Gasset

Nelze začít jinak než osobností filozofa a sociologa Josého Ortegy y Gasset (1883 - 1955). Problematice překladu věnoval esej *Miseria y esplendor de la traducción*. Původně vyšla v pěti článcích v deníku *La Nación* v Buenos Aires v roce 1937. O tři roky později byla spolu s dvěma dalšími otištěna v knize *El libro de las misiones*.

Esej *Miseria y esplendor de la traducción* nemůžeme považovat za příručku translatologie, je však přínosná tím, že se nastoluje určité polemické otázky a problémy překladu.

Jednou ze zásadních myšlenek je otázka přeložitelnosti. Jazyky vznikají na základě rozdílných zkušeností, a proto by bylo naivní domnívat se, že jsou souměřitelné a že lze v cizím jazyce dokonale vyjádřit individuální styl autora originálu (Martín 1993). Věta „¿No es traducir, sin remedio, un afán utópico?“ se v prostředí španělské translatologie stala notoricky známou.

Překlad není podle Ortegy y Gasset kopíí díla vytvořenou pomocí jiného lexika, ale je cestou k dílu. Nicméně, tato cesta nespočívá v přiblížení díla čtenáři, ale naopak, jejím účelem je přiblížit čtenáře jazyku autora (ibid.). Zastává krajní názor, že tento způsob překladu, který má být co nejvěrnější originálu a opírá se o exotizaci, je překladem v pravém slova smyslu. Všechny ostatní jsou pouze *pseudopřeklady* (Santoyo 2004, s. 36). Překlad je zvláštní literární žánr, který se řídí svými normami a má své cíle.

Ortega y Gasset se snaží zdůraznit potřebu překladatelské činnosti a její význam. Myslel i na nutnost vytvoření vlastního oboru, který by se překladem z teoretického hlediska zabýval a vytvořil by návod na správné překládání (Radilová 2005, s. 66).

V eseji se Ortega y Gasset nezamýšlí výhradně nad překladem, ale velkou část věnuje i jazyku jako takovému a vyjadřování.

2.2 Francisco Ayala

Spisovatele a sociologa Francisca Ayalu (Granada, 1906) spojuje s Ortgeou y Gassetem nejen zájem o otázky překladu. Ayala spolupracoval také s *Revista del Occidente* a byl Ortegovou tvorbou ovlivněn na počátku své kariéry.

Čtyři články věnované teorii překladu publikoval i ve stejném deníku jako před ním Ortega y Gasset, v *La Nación* v Buenos Aires. Všechny články vyšly na přelomu let 1946 a 1947 pod názvem *Breve teoría de la traducción* s podtituly *Sobre el oficio del traductor*, *Los criterios externos*, *Las obras de pensamiento* a *Las obras de creación literaria* (Sabio, Fernández, 1999-2000).

Tyto články byly poté publikovány knižně v roce 1956 v Mexiku pod titulem *Breve teoría de la traducción* a v roce 1965 v Madridu jako *Problemas de la traducción*.

Své myšlenky odvozuje Ayala, na rozdíl od Ortegy y Gasset, od své překladatelské praxe.¹ Jsou zajímavé tím, že navrhuje různé překladatelské strategie v závislosti na typu textu. Rozlišuje texty s pevnou strukturou (*escritos formularios*), u nichž se většinou neprojevuje individuální styl (např. obchodní dopisy, právnícké texty, novinové zprávy), a jejich překlad je tudíž otázkou techniky.

Druhou skupinou jsou odborné texty (*obras de pensamiento*), kam řadí vědecké texty, jejichž obtížnost spočívá v nutnosti nalézt odborné termíny ve

¹ Překládal mj. Thomase Manna, Alberta Moraviu nebo R. M. Rilka. Jeho překlady jsou dodnes vydávány.

vlastním jazyce, nebo přijmout neologismus, a filozofické texty, kde navrhuje doslovný překlad do té míry, do jaké to cílový jazyk dovoluje (Sabio, Fernández, 1999-2000).

Poslední skupinou textů, v nichž se problém překladu projevuje v plné šíři, jsou díla literární. Ayala zastává názor, že není vhodné stanovovat pravidla pro tento druh překladu, a to ani ta nejvšeobecnější (ibid.). Překladatel má mít schopnosti spisovatele a zároveň silnou intuici při vybírání nejlepších řešení. Výsledkem překladu bude, v nejlepším případě, erudovaný převod díla, který pomůže čtenáři vytvořit si obrázek o originálu.

2.3 Gerardo Vázquez-Ayora

Za zmínku stojí i zřejmě první manuál pro překladatele ve španělštině *Introducción a la traductología : curso básico de traducción*, jejímž autorem je americký teoretik Gerardo Vázquez-Ayora (Washington D.C., Georgetown University Press, 1977).

Vázquez-Ayora pojímá studium překladu jako odvětví aplikované lingvistiky. Opírá se o především strukturalismus a o generativní gramatiku, jejímž tvůrcem je Noam Chomsky. Manuál je zaměřen na jazykovou kombinaci angličtina – španělština.

Lingvistický přístup k překladu se projevuje v tématech, jimž se kniha věnuje. První část se zabývá kontrastivní analýzou textu. Studovanými tématy jsou např. jazykový znak a jeho arbitrárnost, rozdíl mezi *langue* a *parole*, jazykové univerzálie, stylistika, anglicismy, atd.

Druhá část už se věnuje přímo překladu. Je zaměřená na různé překladatelské postupy. Vázquez-Ayora čerpá z Vinaye a Darbelneta, Malblanka či Ballyho, ale snaží se jejich poznatky rozvinout. Mezi jím navrhované a popsané postupy patří transpozice, modulace, ekvivalence, adaptace, amplifikace, explicitace, vynechání a kompenzace.

Autor manuálu se snaží vysvětlit především ty aspekty překladu, které vyplývají z každodenní překladatelské zkušenosti. Je podle něj obtížné pojmut problematiku překladu a nedopustit se přitom četných chyb, když se jedná o tak mladou disciplínu. Navíc ve vztahu ke španělštině není tak rozvinutá jako třeba k angličtině (1977, s. 3). Účelem tohoto manuálu bylo tedy hlavně vymežit postupy a otevřít cestu k výzkumu.

3. Biografie Valentína Garcíi Yebry

Valentín García Yebra se narodil 28. dubna 1917 v Lombillo de los Barrios, v provincii León ve Španělsku. Po svém strýci zdědil nejen křestní jméno, ale i skromnou knihovnu, a to patrně stálo u zrodu jeho lásky ke knihám a k jazyku.

Kontakt s cizími jazyky měl své místo v jeho životě už od dětství. Vyrůstal totiž blízko hranice s Galicií a měl možnost odposlouchat galicijštinu od řemeslníků, kteří cestovali do Lombilla za prací.

Na střední církevní škole se začal učit latinu, řečtinu a francouzštinu. Překládání z latiny a francouzštiny mu sloužilo jako prostředek ke zlepšování se. V letech 1937 až 1938 byl povolán do občanské války a během ní se zdokonaloval v němčině.

V roce 1940 se zapsal na univerzitu, ale protože do probíhajícího ročníku se již nemohl zapojit, začal překládat Senekovu *Médeu* s úmyslem ji vydat a přivydělat si. Tehdy neuspěl, nakonec však překlad vyšel v roce 1964 u Gredosu.

Při studiu klasické filologie si začal překlady vydělávat. V roce 1945 se stal profesorem řečtiny. V letech 1955 až 1966 se jeho překladatelská produkce omezuje, neboť se stal ředitelem Španělského polytechnického institutu v marockém Tangeru.

Od roku 1974, kdy se podílel na založení Univerzitního institutu moderních jazyků a překladatelství (Instituto Universitario de Lenguas Modernas y Traductores) na madridské Univerzitě Complutense, se jeho

Zdroj: El Mundo

pozornost obrátila k didaktice a teorii překladu. Tento institut byl prvním místem, které se plně věnovalo vzdělávání profesionálů na poli překladu, a García Yebra tam jedenáct let vyučoval teorii překladu.

Valentín García Yebra usiloval o jeho vznik delší dobu, neboť

věřil, že s dobrými učiteli se člověk naučí překládat lépe a snáze, než kdyby se k tomuto umění měl propracovat bez cizí pomoci. Je přesvědčen, že když mohou existovat konzervatoře, kde se talentovaní jedinci učí zpívat, mohou existovat i překladatelské školy, kde se talentovaní jedinci naučí překládat (1983, s. 21). Z řad absolventů institutu pochází řada významných literárních překladatelů a terminologů. Mnozí také našli uplatnění ve službách mezinárodních organizací.

V lednu 1984 byl zvolen členem Španělské královské akademie (Real Academia Española). Místa se ujal o rok později, jeho inauguračním projevem se stala stať *Traducción y enriquecimiento de la lengua del traductor*.

Kromě RAE je také korespondenčním členem chilské a severoamerické jazykové akademie (Academia Chilena de la Lengua; Academia Norteamericana de la Lengua Española), čestným členem španělské profesní organizace Asociación Profesional Española de Traductores e Intérpretes a portorické asociace překladatelů a tlumočnicků a nositel řádů Alfonse X. Moudrého a Isabely Katolické. Stal se doktorem honoris causa univerzity v Leónu a v Athénách. Získal také zlaté insignie města Leónu a je čestným členem sdružení Instituto de Estudios Bercianos, zabývajícího se rozvojem regionu El Bierzo, z něhož pochází.

García Yebra se též věnoval rozsáhlé přednáškové činnosti (Fundación Juan March, Universidad de León, CEES, Universidad de Huelva, Universidad de Granada, UNED) a účastnil se mnoha konferencí ve Španělsku i v zahraničí (Mexiko, Portoriko, Kanada, Francie, Velká Británie, Rusko, Čína).

Jeho dílo bylo mnohokrát oceněno. V roce 1964 získal např. belgickou cenu Prix Annuel de la Traduction za překlad prvních čtyř částí šestidílného díla belgického kněze Charlese Moellera, *Littérature du XXe siècle et christianisme*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas mu v roce 1971 udělilo cenu Ibáñeze Martína. V roce 1982 mu RAE udělila cenu Nieta Lópeze za knihu *Teoría y práctica de la traducción* a v roce 1998 získal Národní cenu za celoživotní dílo. V roce 2004 získal ocenění Premio Nacional de Periodismo Miguel Delibes a nedávno Premio Castilla y León de Ciencias Sociales y Humanidades za rok 2007.

S manželkou Mariou Dolores Mouton má čtyři dcery, jedna z nich, Pilar, se také stala překladatelkou.

4. Valentín García Yebra - překladatel

Pro Garcíu Yebra bylo překládání, jemuž se věnoval od mládí, vždy vznešeným povoláním, které má za účel umožnit komunikaci mezi lidmi, rozdělenými více či méně nepřekonatelnými jazykovými bariérami (1983, s. 9).

Jeho překlady si v krátkosti přiblížíme proto, že představují významnou a ceněnou část jeho díla, navíc i on sám bral překladatelskou praxi jako pramen poznatků o fenoménu překladu: „*La teoría debe ser producto de la práctica*“ (2006, s. 135). Ve svých teoretických dílech často čerpá příklady z vlastních překladů a demonstruje na nich různé jevy (např. 1982, s. 349nn).

García Yebra se na překonávání komunikačních bariér podílel především překlady z řečtiny a latiny, jak odpovídá jeho klasickému filologickému vzdělání, z němčiny a francouzštiny a v menší míře pak i z angličtiny, italštiny a portugalštiny. Překládal poezii i prózu, literární i odborná díla.

Jeho překlady Aristotelovy *Metafyziky*² (1970) a *Poetiky* (1974) vyšly samostatně a posléze i v trojjazyčných španělsko-latinsko-řeckých vydáních. Jsou určeny především odborníkům a akademické veřejnosti. Překlad obou děl byl obzvláště složitý kvůli jejich útržkovitému charakteru. Obě trojjazyčná vydání obsahují mnohem více autorovy práce než jen překlady, a proto je obvykle řadí mezi svá původní díla. Zároveň jsou to jediné překlady z řečtiny, které García Yebra udělal (1994, s. 253).

García Yebra se na základě zkušeností z této práce doporučuje i ostatním překladatelům užívání různých odborných slovníků, komentářů klasických děl a také překladů daného díla do jiných jazyků, které mohou pomoci vyřešit nejasnosti v nejsložitějších pasážích. Toto praktické uvažování, které se v jeho pracích projevuje velmi často, se opírá o úctu, již si zasluhuje povolání překladatele, protože „ningún traductor debe considerarse infalible“, (1983, s. 245).

² Bibliografické údaje všech překladů citovaných v této práci jsou uvedeny v příloze.

Z latiny přeložil García Yebra např. Ciceronův spis *O přátelství* (*Diálogo sobre la amistad*) a *Pro Marcello*, sedm knih *Zápisků o válce galské* (*Guerra de las Galias*) od Julia Caesara ve spolupráci s Hipólitem Escolarem a Senekovu *Medeu*. Všechny tyto překlady vyšly u nakladatelství Gredos.

První překlad dělaný na zakázku byl překlad německého románu Gertrudy von le Fort *Das Schweisstuch der Verónica*, který vyšel ve Španělsku v roce 1944 jako *El velo de Verónica* a měl velký úspěch u kritiky. Ze stejného roku je i *El año del Señor*, německy *Das Jahr des Herrn*, rakouského spisovatele Karla Heinricha Waggerla.

Z němčiny překládal také filozofická díla, např. *La esencia del tomismo* (1946) od G. M. Mansera a *La teoría del Estado y de la Comunidad Internacional en Francisco Suárez* (1951) od H. Rommena. Jedním z překladů, jehož si García Yebra nejvíc cení, je překlad díla *Virgilio, Padre de Occidente* (1945) německého myslitele Theodora Haeckera. Někteří kritici mu ovšem vyčetli, že se příliš drží složité německé syntaxe. Když potom o tři roky později překládal další dílo stejného autora, *La joroba de Kierkegaard*, dal na slova kritiky a snažil se syntax více přizpůsobit pohodlí čtenáře. S odstupem času si však myslí, že takový postup je oprávněný například při překládání pohádek nebo i románů, ale ne při převodu tak hlubokého a komplexního díla jako to Haeckerovo (1994, s. 247).

Do jeho hlavního oboru – klasické filologie – zapadal překlad knihy *Lingüística griega* (1965) od W. Brandensteina. Z oblasti teorie překladu přeložil esej německého teologa a filologa Friedricha Schleiermachera *Sobre los diferentes métodos de traducir* (1978), která je dodnes významná z hlediska obecných dějin překladu a na niž García Yebra často odkazuje.

Z francouzštiny přeložil García Yebra řadu článků publikovaných v časopisu *Arbor* a např. knihu *El realismo metódico* (1950) od E. Gilsona. Nejdůležitější je však již zmiňovaný překlad monumentálního díla belgického kněze Charlese Moellera, *Literatura del siglo XX y cristianismo*, jehož první čtyři části oceněné v Belgii vyšly v letech 1955 – 1960, pátý díl v roce 1975 a šestý v roce 1995 (ve spolupráci s manželkou).

Z portugalštiny přeložil např. knihu V. M. Aguiara e Silvy *Teoría de la literatura* (1972). Z angličtiny přeložil studii Daniela A. Calluse *La condena de santo Tomás en Oxford* a v letech 1948 - 1955 články pro časopis *Arbor*; v té době byl redaktorem zahraniční sekce.

Z italštiny – ve spolupráci s dcerou Pilar García Mouton – přeložil knihu Oronza Giordana *Religiosidad popular en la Alta Edad Media*.

U Valentína Garcíi Yebry jsou velmi ceněny především překlady z antických literatur a z němčiny a francouzštiny. Svědčí o tom i skutečnost, že mnohé byly několikrát reeditovány.

5. Valentín García Yebra - translátolog

Pro Valentína Garcíu Yebra je překládání velmi důležitý, přímo nezbytný počin, a z toho také pramení jeho potřeba vysvětlit jej, zamýšlet se nad ním a nad jeho historií. Jeho teoretické dílo se zaměřuje především na překladatelskou praxi a je shrnuto v různých odborných i novinových článcích a přednáškách, které sám shromažďoval a vydával u nakladatelství Gredos, jehož spoluzakladatelem se stal v roce 1944 společně s Dámasem Alonsem, Hipólitem Escolarem y Juliem Calongem.

Podstatná část jeho díla se věnuje teorii a praxi překládu, často má didaktický charakter. Další velice význačnou součástí jeho zájmu tvoří kritika překládu a práce z historie překládu, ať už se jedná o všeobecné zaměření, nebo o specializaci na Španělsko.

5.1 Metodologická východiska

Práce Garcíi Yebry věnované teorii překládu spadají do rámce lingvisticko-komparativního (Hurtado Albir 2001, s. 126). Tento přístup je založen na kategoriích tradiční gramatiky a srovnání je prováděno na izolovaných jednotkách. Jednotlivá témata se často opakují.

V době, kdy vznikl *Instituto Universitario de Lenguas Modernas y Traductores*, byla podle slov Garcíi Yebry jedinou dostupnou knihou o teorii překládu ve španělštině práce Georgese Mounina *Los problemas teóricos de la traducción*, která sice pomáhá porozumět problémům, které mohou při překládání nastat, avšak vůbec neukazuje, jak je vyřešit (1982/1989, s. 13). Proto bylo nutné hledat v publikacích vydaných v angličtině, němčině, francouzštině a dalších jazycích. García Yebra na tomto místě přiznává, že velmi lituje své neznalosti slovanských jazyků, kde v druhé polovině 20. století vzniklo mnoho a velmi kvalitních děl o překládu. Zmiňuje především

Umění překladu Jiřího Levého, s nímž se později seznámil alespoň v německém překladu z roku 1969.

Ve svých dílech, především v knize *Teoría y práctica de la traducción*, vycházel García Yebra z teorií Vinaye a Darbelneta (*Stylistique comparée du français et de l'anglais*, 1958/1995) a E. A. Nidy a Ch. R. Tabera (*La Traduction: théorie et méthode*, 1971).

Dílo Vinaye a Darbelneta a také koncepčně podobná práce A. Malblanka *Stylistique comparée du français et de l'allemand* (1968) mu byly blízké především díky komparativnímu pohledu na překlad a významnou roli lingvistiky v této činnosti. Klade proto značný důraz na některé shodné koncepty, především na výpůjčky, kalky, stylistickou a sémantickou dimenzi lexikálních jednotek.

Komparativní stylistika je dle jeho názoru bezpochyby přínosná studentům, protože jim umožňuje identifikovat rysy, které odlišují jejich mateřštinu od cizího jazyka, a to dokonale vyhovovalo účelu publikace *Teoría y práctica de la traducción* (1982/1989).

Přesto zde můžeme sledovat určitý pokrok translatologie od komparativismu Vinaye a Darbelneta k myšlenám Garcíi Yebry v tom smyslu, že zatímco francouzští autoři trvali na existenci ideálního ekvivalentu a neměnnosti smyslu, pro Garcíu Yebra jsou jazyky v neustálém procesu transformace, obohacování a inovace.

Dílo Nidy a Tabera bylo sice určeno především překladatelům bible do primitivních jazyků, které postrádají literární tradici, přesto v ní García Yebra našel mnoho rad a pouček, aplikovatelných na jakýkoli druh překladu a všeobecně použitelných (1989/1982, s. 14). Nidův sociolingvismus a koncept dynamické ekvivalence se u Garcíi Yebry projevují v chápání procesu překladu i ve stanovení překladatelské strategie (viz oddíl 5.3.5).

Velkou inspirací mu byla i monografie rakouského romanisty a lingvisty narozeného ve Znojmě, Maria Wandruszky, *Sprachen – Vergleichbar und unvergleichlich* (1969). Ten zde provedl srovnání překladů do němčiny,

španělštiny, francouzštiny, angličtiny, italštiny a portugalštiny a García Yebra odsud čerpal velké množství příkladů pro své přednášky i publikace.

García Yebra velmi často odkazuje i na esej Friedricha Schleiermachera *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* (1813; španělsky: 2000, Gredos), kterou sám překládal, a na jeho definici dvou možných strategií v překladu.

García Yebra tedy přebírá prvky jak od teoretiků 50. let, zabývajících se hledáním ekvivalence, tak od teoretiků let 60. a 70., kteří se soustředili spíše na obsah než na formu.

5.2 Přehled monografií Valentína Garcíi Yebry

V následujícím oddíle uvedeme přehled prací Valentína Garcíi Yebry, z nichž pak budeme čerpat při analýze jednotlivých aspektů translatologie.

Výjimečné a nejucelenější dílo Garcíi Yebry je učebnice *Teoría y práctica de la traducción*, která vyšla ve dvou dílech u Gredosu v roce 1982. Všechny citace z prvního dílu pocházejí z druhého revidovaného vydání z roku 1989, citace z druhého dílu pak ze třetího vydání z roku 1997.

Tato kniha byla určena především studentům Univerzitého institutu moderních jazyků a překladatelství (*Instituto Universitario de Lenguas Modernas y Traductores*) na madridské Univerzitě Complutense, ale také překladatelům a všeobecně veřejnosti, která se zajímala o správné užívání španělštiny.

Manuál je rozdělen do tří částí. V první části se autor zabývá lexikální, morfologickou a zvukovou rovinou jazykového znaku. Kniha se totiž věnuje psanému překladu, hlavně literárnímu, a proto se blíže zabývá rýmem a rytmem verše i prózy za účelem rozvinout u překladatele stylistický cit pro svůj vlastní jazyk. García Yebra vychází ze saussurovského rozlišení *langue* a *parole* a synchronie a diachronie.

Popisuje proces překladu, který se podle něj skládá ze dvou fází: první je fáze pochopení (*comprensión*), kdy překladatel mobilizuje své jazykové a encyklopedické znalosti ve výchozím jazyce. V druhé fázi, tj. ve fázi vyjádření (*expresión*), používá překladatel své znalosti jazykové a encyklopedické v cílovém jazyce. V tomto bodě se García Yebra přibližuje sociolinguistice Eugena Nidy, neboť pro oba je nejdůležitější komunikativní funkce překladu, tj. aby text působil stejně na čtenáře překladu jako na čtenáře originálu.

García Yebra formuluje i velmi jednoduchá, zlatá pravidla pro překlad: „decir todo lo que dice el original, no decir nada que el original no diga, y decirlo con toda la corrección y naturalidad que permita la lengua a la que se traduce,“ (1982/1989, s. 43).

V následující části se García Yebra snaží vysvětlit a demonstrovat na příkladech různé techniky překladu, přičemž vychází ze stylistického modelu Vinaye a Darbelneta (1958/1995). Rozlišuje zde překlad doslovný (*traducción literal, tr. palabra por palabra*), kde text překladu je naprostý paralelismus originálu, a překlad nepřímý (*traducción oblicua*). Povzbuzuje k užívání výpůjček, pokud jsou nutné, a kalků, protože jsou nezbytné pro obohacování cílového jazyka. Naopak upozorňuje na vznik jazykových interferencí, tedy nepotřebných kalků, které jsou tvořeny v rozporu s normou či územ cílového jazyka. Ve španělštině jsou to především lexikální i syntaktické anglicismy a galicismy, které se hojně vyskytují v překladech lingvistických a literárně-kritických děl, v administrativních dokumentech a novinových článcích.

V poslední části se autor věnuje praktickým problémům překladu, a to slovosledu, rozdílnému užívání členu, gramatického čísla, osobního zájmena ve funkci podmětu, zájmena ve funkci předmětu, dále odlišnostem ve formě a umístění adjektiv, v užívání slovesných časů, způsobů, modálních sloves a předložek. V této části García Yebra navrhuje v souladu s teorií Vinaye a Darbelneta tři metody překladu, pokud neexistuje španělský ekvivalent - transpozici, modulaci a substituci.

Význam tohoto manuálu spočíval v tom, že to byla první publikace tohoto typu, která vyšla ve Španělsku. První učebnicí pro studenty překladatelství ve španělštině sice byla kniha Gerarda Vázqueze Ayory *Introducción a la traductología: curso básico de traducción*³, ta však vyšla v roce 1977 v New Yorku a, jak vyplývá ze slov Garcíi Yebry, nebyla v době jeho práce na manuálu dostupná (1982/1989, s. 13).

Na jednu stranu je výhodou knihy *Teoría y práctica de la traducción*, že přináší příklady z různých jazyků (hlavně francouzštiny, angličtiny a němčiny) a každý problém je v ní detailně popsán a vysvětlen. Nicméně, použité praktické příklady se zaměřují spíše na jazykové chyby než na chyby překladu, a tak je této knize vytýkáno, že se podobá více učebnici gramatiky a pravopisu. Nevýhodou je i její velký rozsah, téměř devět set stran.

Přes snahu o inovaci je v této knize stále patrná jakási nechuť definitivně odpoutat translatologii od lingvistiky – více než polovina knihy se věnuje pouze otázkám jazyka. Manuál tak postupně nabývá podoby kontrastivní lingvistiky několika jazyků. Je zcela jistě hodnotný pro studenty nebo překladatele, kteří překládají mezi španělštinou a některým z porovnávaných jazyků. Avšak důraz na praxi, především na správné užívání španělštiny, je zde mnohem silnější než na teorii překladu.

O rok později vydává Valentín García Yebra knihu *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia.*, která se skládá z dvaadvaceti už vydaných i nevydaných prací napsaných mezi lety 1962 a 1982. Jsou rozčleněny do tří okruhů tak, jak jsou jmenovány v názvu.

V části *Teoría* autor rozvádí některá témata pouze naznačená v předchozí knize. Vyzdvihuje potřebu teoretických poznatků pro dobrého překladatele a lingvistiku jako základ všech vědeckých teorií o překladu. Nicméně připouští, že pouze teoretické znalosti nezaručí dobrý překlad ani nedokážou uspokojivě vysvětlit celý fenomén překladu. Teorie překladu má podle něj hodnotu při

³ Vázquez-Ayora, G. (1977). *Introducción a la traductología: curso básico de traducción*. Nueva York: Standar Books, 469 s.

vysvětlování určitých typů překladu nebo různých dílčích problémů, nedokáže však vysvětlit tento fenomén jako celek.

V dalších pracích této části García Yebra vytváří profil dobrého překladatele, mezi jehož vlastnosti patří hlavně odpovědnost ke svému rodnému jazyku. Překladatel nemusí být dokonale bilingvní, ale musí být především mistrem v ovládnání svého jazyka. Co se týče překladu poezie, dobrý překlad prózou García Yebra považuje za lepší než špatný překlad veršem, ale dobrý překlad veršem je lepší než dobrý překlad prózou (1983, s. 139-140).

Část věnovaná kritice zahrnuje sedm prací, které se zaměřují na různé překlady poezie. Úkolem kritika překladu je ukázat, jestli v posuzovaném překladu bylo dosaženo ideálu či ne. V prvním případě si překladatel zaslouží chválu, v opačném případě musí kritik poukázat na odchylky od originálu.

Poslední část *Historia* se věnuje různorodým tématům, mezi nimi úloze překladu v rozvoji národních literatur nebo ve španělské kultuře, o důležitosti překladu v dnešním světě a potřebě vytvářet vzdělávací centra pro překladatele. Poslední studie pak pojednává o vztahu mezi překladateli a vydavateli.

Monografie *Claudicación en el uso de las preposiciones* (1988) je spíše prací gramatickou. Dělí se na dvě části. První část, „Consideraciones generales” je zaměřena teoreticky a opakuje část kapitoly o předložkách, uveřejněnou již v *Teoría y práctica de la traducción* (1982). Druhá část „Significados y usos. Incorrecciones“ vysvětluje význam jednotlivých španělských předložek a je zároveň návodem k jejich správnému užívání.

Monografie *Traducción: Historia y Teoría* z roku 1994 se podobně jako ta z roku 1983 skládá ze souboru článků a přednášek napsaných od roku 1986. V této knize se García Yebra věnuje historii překladu nejdůkladněji. V první

části nejdříve vysvětluje úlohu překladu v přejímání řecké vzdělanosti Římem. Dále se zaměřuje na španělskou historii překladu, zejména na období vlády Juana II., na Zlatý věk a 20. století. Popisuje i situaci na konci 20. století a stanovuje nové cíle pro tento obor. Druhá část obsahuje různorodé články věnované teorii překladu, např. o úloze překladu, o ekvivalenci, o procesu překladu, o překladu do španělštiny z románských jazyků nebo o problematice překladu z galicijštiny.

Ve sborníku *Documentación, terminología y traducción* (2000), na které se García Yebra podílel jako editor, stejně jako v předchozím případě s Consuelo Gonzalo García, mu patří úvodní kapitola nazvaná „La responsabilidad del traductor frente a su propia lengua“. V této kapitole se věnuje již zmíněným dvěma fázím překladu a opakuje pravidla, jimiž by se měli překladatelé řídit: *No omitir, no añadir, no adulterar; decirlo todo lo mejor posible* (2000, s. 23). Dále upozorňuje na důležitost vyhledávání podkladů pro dokonalé porozumění textu, a to jak pro překladatele odborných textů, tak pro překladatele literatury. I v literatuře se totiž, podobně jako ve vědě, setkáváme s nespočtem prostředí, která se odrážejí ve slovní zásobě.

Poslední část této kapitoly se zaměřuje na přejímání cizích slov do španělštiny, ke kterému docházelo v terminologii hlavně z francouzštiny. García Yebra se snaží zvýšit ostražitost překladatelů vůči prozodickým galicismům, u nichž nebyl přízvuk vytvořen na etymologickém základě, tedy jak by odpovídalo latině nebo řečtině, ale na základě francouzštiny. Upozorňuje i na morfologické galicismsy, tedy takové, které vlivem francouzštiny získaly jinou formu nebo strukturu, než jaká odpovídá jejich etymologii.

El buen uso de las palabras z roku 2003 je další knihou vytvořenou z různých novinových článků, vydaných v průběhu několika desítek let. Kniha

se dělí na čtrnáct oddílů, z nichž jeden je věnován také překladu. V této části García Yebra pojednává např. o využití lingvistických znalostí v překladu, o vzdělávání překladatelů, jejich právu na duševní vlastnictví, jejich povinnostech nebo třeba o *falsos amigos* mezi španělštinou a portugalštinou. V dalších oddílech této knihy se autor zabývá lexikem, morfologií, ortografií, syntaxí, logickými nesprávnostmi atd. V tomto ohledu je tato publikace velmi blízká i knize Lázara Carretera *El dardo en la palabra*⁴ z roku 1997.

Některé články jsou velmi osobní. García Yebra v nich vzpomíná na svou rodnou vesnici, na první četbu dona Quijota i na své přátele. Jeden z oddílů je tvořen články o přírodě, vždy však nějakým způsobem souvisí s užíváním jazyka.

Valentín García Yebra a Consuelo Gonzalo García jsou také editory učebnice *Manual de documentación y terminología para la traducción especializada* (2004a). První kapitola z pera García Yebra „Sobre la formación de términos técnicos“ představuje pojem *implicitní překlad*, tzn. že téměř každý vědec je zároveň i překladatelem, protože aby mohl psát španělsky, musí získávat informace z cizojazyčných – v dnešní době hlavně anglických – publikací. Výsledkem je, že většina vědeckých děl jsou buď přiznané, nebo implicitní překlady. Tento proces se dotýká zejména vzniku technických termínů. García Yebra také upozorňuje na špatné tvoření odborných termínů pod vlivem cizích jazyků.

Manuál obsahuje celkem dvacet tři kapitol od různých autorů. Jsou v něm zastoupena témata jako odborná terminologie, překlad právnických a medicínských textů, lexikografie, technický překlad, hledání informací na internetu. Samostatné kapitoly jsou také věnovány nástrojům CAT (Trados, Transit, Déjà Vu, Catalyst a Passolo).

⁴ Lázaro Carreter, Fernando (1997). *El dardo en la palabra*. Barcelona, Galaxia Gutenberg – Círculo de lectores.

Kniha *Traducción y enriquecimiento de la lengua del traductor* (2004b) obsahuje text autorova inauguračního projevu ke vstupu do Španělské královské akademie (RAE) z 27. ledna 1985. Zaměřuje se především na španělskou historii překladu a na neologismus, jakožto zdroj obohacování jazyka. Vyslovuje se proti odmítavému postoji vůči neologismům, neboť se domnívá, že jazyk, odkázaný pouze na vlastní prostředky, je nutně ochuzován. Španělština především nemá důvod bránit se novým slovům pocházejícím z latiny, která již existují v jiných románských jazycích.

Kniha *Manual de documentación y terminología para la traducción literaria* (2005) v podstatě tvoří paralelu k manuálu z předchozího roku, věnovanému odbornému překladu. Stejně jako v předchozích dvou dílech je García Yebra editorem společně s Consuelo Gonzalo García. Patří mu zde kapitola z oblasti, která je mu asi nejbližší – o literárním překladu z klasických jazyků (kap. 15, „La traducción literaria de las lenguas clásicas“). Věnuje se především praktickým problémům při transkripci vlastních jmen z řečtiny a obtížné interpretaci některých nejasných pojmů. Jako pomůcka k dešifrování těchto nejasností mu slouží i překlady do jiných jazyků.

Manuál obsahuje dalších osmnáct kapitol. Zabývá se teorií literárního překladu, vyhledáváním informací pro účely literárního překladu, problematikou překladu Shakespeara nebo japonských textů do španělštiny, přináší i případové studie, např. o překladu Molièrova *Misanropa*.

Zatím poslední publikací Valentína Garcíi Yebry je kniha *Experiencias de un traductor* (2006). Opět se skládá z jednadvaceti článků a přednášek seskupených tak, aby sloužily jako vodítko ke správnému používání španělštiny a tím pádem i k dobrým překladům. Autor se vrací ke svým

oblíbeným tématům, jako je např. literární překlad, tvoření odborných termínů apod. Jedna kapitola je věnována přímo terminologii medicíny.

5.3 Dílčí problémy translatologie podle Garcíi Yebra

5.3.1 Obecné myšlenky o překladu

García Yebra často některé jevy související s překladem zmiňuje pouze velmi stručně. Některé obecné myšlenky shrnul do úvodní kapitoly manuálu *Teoría y práctica de la traducción* (1982/1989), další jsou volně rozesety v jiných publikacích. Navzdory jejich různorodosti a stručnosti by byla škoda vynechat je.

5.3.1.1 Definice překladu

Když uvažujeme o pojmu překlad, je možné mu rozumět dvěma způsoby. Zaprvé jako procesu, zadruhé jako výsledku (1982/1989, s. 30). Teorie překladu se má zabývat procesem, zatímco výsledek má zkoumat kritika překladu, formulovaná ovšem na základě poznatků teorie.

García Yebra nepřináší vlastní definici překladu, uvádí však dvě pro něj přijatelné definice z jiných zdrojů. První pochází od CH. R. Tabera a E. A. Nidy (*La traduction: théorie et méthode*, Londýn, 1971, s. 11).

La traducción consiste en reproducir en la lengua receptora el mensaje de la lengua fuente por medio del equivalente más próximo y más natural, primero en lo que se refiere al sentido, y luego en lo que atañe al estilo (cit. podle 1982/1989, s. 29).

Druhá definice se objevuje v *Dictionnaire de Linguistique* (Jean Dubois a kol., Paříž, 1973):

Traducir es enunciar en otra lengua lo que ha sido enunciado en una lengua fuente, conservando las equivalencias semánticas y estilísticas (cit. podle 1982/1989, s. 30).

Obě definice zmiňují sémantickou a stylistickou ekvivalenci. Určit, v čem ekvivalence spočívá, je ovšem největším problémem.

5.3.1.2 Úloha překladu

Roli, kterou překlad plní ve společnosti, shrnul García Yebra do tří základních oblastí (1994, s. 270; 2004b, s. 11). Překlad je a byl od pradávna možná nejdůležitějším prostředkem, podílejícím se na šíření kultury, vzniku a rozvoji nových literatur a na obohacování jazyků, do nichž se překládá.

García Yebra považuje překlad za hlavní prostředek šíření kultury, ve smyslu souboru myšlenek, jež lze předávat písemně, např. náboženství, filozofii, umění, politiku, techniku. Protože to však jsou velmi rozsáhlé oblasti, demonstruje svou úvahu na příkladu křesťanství a řecké filozofie (1994, s. 270).

Žádná kniha nebyla přeložena tolikrát jako bible. Již před naším letopočtem existovaly překlady Starého zákona a počet překladů Starého i Nového zákona za posledních dvacet století je nemožné určit. Jisté je, že bible byla přeložena do více než tisíce jazyků.

Řecká filozofie, jejíž dva hlavní představitelé Platón a Aristoteles vytvořili základy západní filozofie, mohla být rozvíjena díky středověkým a renesančním překladům do latiny (1994, s. 272).

Všechny evropské literatury se inspirovaly více či méně v literatuře řecké a hebrejské, většinou prostřednictvím latinsky psaných děl. I

překlady bible se staly základem pro nové literatury. Někdy dokonce vyvolaly vznik nových abeced pro jazyky, které do té doby existovaly pouze v mluvené podobě. To byl i případ góštiny a staroslověnštiny, pro niž Konstantin vymyslel hlaholici (1994, s. 276).

Poslední, avšak také velmi důležitá, je úloha překladu v obohacování jazyka. Protože je to však téma, jemuž García Yebra věnuje mnoho prostoru v různých svých monografiích, vyčlenili jsme mu zvláštní oddíl.

5.3.1.3 Přeložitelnost

Na otázku, zda je opravdu možné převést obsah textu z jednoho jazyka do druhého, hledalo odpověď již mnoho teoretiků. García Yebra jmenuje tři: Josého Ortegu y Gassetu, Friedricha Schleiermachera a Georgese Mounina. Všichni se přikláněli spíše k záporné odpovědi, pokud jde o možnost ideálního překladu.

José Ortega y Gasset se ve své slavné eseji *Miseria y esplendor de la traducción* ptá: „¿No es traducir, sin remedio, un afán utópico?“ Velmi podobnou otázku si předtím položil i německý teolog a filolog Friedrich Schleiermacher ve své studii *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*: „¿No parece la traducción [...] una empresa descabellada?“ Francouzský lingvista Mounin svůj názor vysvětluje poukazem na rozdílné struktury lexika, morfologie a syntaxe v různých jazycích (1982/1989, s. 33)

García Yebra jim však oponuje. Uznává, že přesně vyjádřit všechny detaily lexikální, morfologické a syntaktické formální struktury je nejspíš nemožné, ale reprodukovat obsah textu (a pokud možno i styl), i přes eventuální nedostatky, možné je. Na jiném místě (1994, s. 309) smýšlí takto:

Pero ¿hay alguna actividad humana, alguna empresa de hombres, que sea perfecta? Si tuviéramos que renunciar a todo lo que no podemos hacer con perfección, tendríamos que renunciar a todo lo que hacemos, porque nada de lo que

hacemos es perfecto; tendríamos que renunciar a la vida misma, porque tampoco vivimos de una manera perfecta. Pero los actos humanos no sólo son aceptables, sino excelentes, si se realizan lo mejor posible. A esta calidad debemos aspirar también en la traducción. El traductor debe tener siempre el propósito de traducir del mejor modo posible. Si lo consigue, será un traductor excelente.⁵

Možnost překladu je založena na jednotě lidského ducha, na jeho univerzálních zkušenostech, společných znalostech a na tom, že tyto zkušenosti i znalosti jsou sdělitelné, přestože komunikace někdy naráží na obtíže (2006, s. 55). Avšak i špatný překlad má větší hodnotu než žádný (ibid., s. 164).

Dokázat, že je překlad možný, ale nevyžaduje podle Garcíi Yebry dlouhá odůvodnění. Stačí mu několik slov z Aristotelovy *Poetiky*: „lo acontecido es evidentemente posible“, nebo latinské přísloví: *Contra facta non valent argumenta* (1994, s. 310).

5.3.2 Druhy překladu

V souladu s Vinayem a Darbelnetem (1958) rozlišuje García Yebra dva druhy překladu. Prvním je doslovný překlad (*traducción literal, tr. palabra por palabra*), kam kromě samotného překladu řadí i výpůjčku a kalk (1982/1989, s. 327). Druhým způsobem je nepřímý překlad (*tr. oblicua*). Tam patří i překladatelské postupy transpozice, modulace, ekvivalence a adaptace (ibid.), kterým však dále není věnována pozornost.

Dalším možným druhem překladu je volný překlad (*tr. libre*, 1982/1989, s. 330), který se ovšem může chápat dvěma způsoby. Zaprvé, když se

⁵ Tento krátký úryvek kromě jiného velmi dobře vystihuje určitou autorovu filozofii, nebo přístup, který obecně aplikuje na teoretické problémy. Ten spočívá v jednoduchosti, jasnosti a, chtělo by se říci, v zapojení „selského rozumu“. Tato civilnost jeho úvah ho značně odlišuje od jiných teoretiků.

překladatel drží smyslu originálu a odkloní se pouze způsobem, jakým ho vyjádří pomocí prostředků cílového jazyka. Ve druhém případě se může v závislosti na rozsahu rozdílů mezi originálem a překladem tento druh přiblížit adaptaci.

Zvláštním druhem překladu je meziřádkový překlad (*tr. interlineal*) a překlad v paralelním sloupci (*tr. yuxtalineal*). Tyto druhy sledují co nejpřesněji význam i stavbu originálu a používají se nejčastěji u latiny nebo řečtiny; v české terminologii odpovídají filologickému překladu.

Doslovnému překladu věnuje García Yebra překvapivě velký zájem. Studuje úryvky originálů a překladů v různých jazycích, popisuje nutné odchylky vznikající v překladu a demonstruje různé stupně shody s originálem. Zatímco, jak konstatuje (1982/1989, s. 387), není obtížné nalézt úryvky originálů ve francouzštině, italštině a portugalštině, které lze přeložit slovo od slova, aniž by tím utrpěla kvalita překladu, v angličtině a němčině to je možné sice také, ale jen velmi zřídka.

V případě, kdy je doslovný překlad možný, je podle něj i vhodné se ho držet (1982/1989, s. 386). To se tedy týká především překladů mezi románskými jazyky. V nich lze najít poměrně dlouhé pasáže, kde nic nenutí překladatele k tomu, aby opustil strukturu paralelismu. Naproti tomu, i když je někdy možné tímto způsobem překládat z germánských jazyků, vznikají v překladech častěji sémantické a morfologické nesrovnalosti.

García Yebra dále analyzuje překlady a originály z románské jazykové rodiny a dochází k závěru, že doslovný překlad často může působit nuceně, nebo je dokonce nemožný. V takovém případě existuje většinou několik možností překladu, více či méně ekvivalentních (1982/1989, s. 394). Úspěch, s jakým překladatel jednu z nich vybere, se potom odráží na celkové kvalitě překladu.

Samostatný oddíl je věnován doslovnému překladu z latiny do španělštiny (1982/1989, s. 402nn), kde autor demonstruje praktickou nemožnost takového počínu, ačkoli jsou si oba jazyky mnohem bližší než např. španělština s němčinou. Problém tkví zejména v rozdílném charakteru

obou jazyků. Zatímco latina je syntetický jazyk, španělština má analytický charakter, jehož podstatným rysem je užívání členů a předložek.

Nemožnost doslovného překladu za každých okolností i mezi příbuznými jazyky je dán jedinečností každého jazyka, rozdílnými obraty, vývojovými odlišnostmi, gramatickými pravidly, atd. Kdyby jazyky kopírovaly jednu šablonu, mohly by překladatelovu práci zastat stroje. García Yebra dochází k tomu, že doslovný překlad je většinou nepřijatelný jako definitivní verze překladu, je však vhodné provádět ho, alespoň mentálně, jako předstupeň konečného překladu. Chápe tedy doslovný překlad jako analýzu lexikální, morfologické a syntaktické struktury textu originálu (1982/1989, s. 408)

Výpůjčce a kalku, považovaným také za druh doslovného překladu, se budeme věnovat v oddíle o obohacování jazyka (5.3.6).

5.3.3 Proces překladu

Proces překladu je jedním ze základních témat teorie překladu a García Yebra mu také věnuje nebývale velkou pozornost. Nejobsáhleji ho popisuje v *Teoría y práctica de la traducción*. Podle něj probíhá vždy ve dvou fázích: pochopení textu originálu (*comprensión*) a vyjádření (*expresión*) jeho obsahu v cílovém jazyce (1982/1989, s. 30).

Comprensión y expresión – he dicho y escrito en varias ocasiones – son las dos alas del traductor; si le falla cualquiera de ellas, no podrá remontar el vuelo; se arrastrará penosamente a ras de tierra (1994, s. 312).

Do procesu překladu pak vstupují další faktory.

V první fázi používá překladatel sémaziologický postup, tedy se snaží zjistit obsah a smysl původního textu. V této fázi se překladatel liší od běžného čtenáře svým záměrem a intenzitou četby, která je navíc ovlivněna

tím, že se jedná o cizí jazyk. Překladatel musí mít hluboké znalosti jazyka originálu. Přesto je jasné, že tyto znalosti nikdy nebudou dokonalé. Od toho však existují kvalitní slovníky. Na překladateli pak je, aby dokázal vybrat nejvhodnější z nabízených ekvivalentů (1994, s. 312).

Další nutnou podmínkou je porozumění tématu textu. Zde musí překladatel uvážít, zda je pochopení dané látky v jeho silách, a případně překlad odmítnout. Překladatel by se měl vzdělávat v co největším počtu oborů, ale také by měl umět vyhledávat informace ve vhodných zdrojích⁶ (1994, s. 316). Měl by mít tzv. *espíritu enciclopédico* (1983, s. 346).

Ve fázi vyjádření hledá překladatel výrazy v cílovém jazyce pro převedení obsahu originálu. Používá přitom onomaziologický přístup. Ačkoli by se mohlo zdát, že tato fáze – za předpokladu, že překládáme do mateřštiny – je jednodušší, není to tak. García Yebra (1994, s. 316) argumentuje dvěma způsoby. První zní takto: „No se puede traducir bien lo que se ha comprendido mal.“ Druhý argument zakládá na příkladu překladu poezie, při němž je velmi složité zachovat současně obsah básně i rytmus a hudebnost verše. Uznává, že překlad poezie je zvláštní druh překladu. Přesto ale tato úvaha dokazuje, že problém spočívá ve fázi vyjádření a ne pochopení.

Čtenář i překladatel postupují od označujícího k označovanému, tedy opačným směrem než autor, jenž postupuje od sémantického obsahu k jeho vyjádření. Ovšem zatímco pro čtenáře je dostačující zachytit smysl textu, překladatel se musí snažit pochopit text co nejdokonaleji a dospět k jeho vyjádření v cílovém jazyce, jímž je obvykle jeho mateřština.

Pro celkové pochopení textu by musel existovat ideální čtenář, tedy takový, který by se identifikoval s autorem, a to navíc v momentě vzniku daného textu. Protože však takové dokonalé pochopení textu není možné, vznikají rozdílné interpretace a rozdílné překlady. Momentem, kdy se text stává něčím, co už je částečně vlastním dílem překladatele, není fáze vyjádření, ale už fáze pochopení (1982/1989, s. 32). Podle Garcíi Yebry by se

⁶ Na schopnost vyhledávat informace a terminologii (šp. *documentación*) je ve španělské translatologii kladen poměrně velký důraz (v porovnání s českým prostředím), je to dokonce jeden z předmětů vyučovaných na překladatelských fakultách.

dal postup překladatele při seznamování se s textem originálu vystihnout verši Antonia Machada (1982/1989, s. 32):

*Despacito y buena letra,
que el hacer las cosas bien
importa más que hacerlas.*

Při četbě, při níž se překladatel snaží o co nejlepší porozumění textu originálu, dochází nevědomě k velmi rychlé sémantické analýze, která se skládá z lexikálně-morfologické a morfosyntaktické analýzy a z třetího druhu analýzy, kterou lze nazvat ontická nebo extralingvistická, protože se vztahuje ke skutečnostem nebo předmětům, o nichž text pojednává (ibid.).

Druhá fáze procesu překladu, vyjádření, je tedy autentickým překladem, při němž dochází k převodu obsahu textu originálu do nového textu v cílovém jazyce.

Do procesu překladu stupují různé faktory, které García Yebra zahrnul do následujícího schématu (1982/1989, s. 44). Prvky schématu tvoří skutečnost (R), pochopení (C), vyjádření (E), výchozí jazyk (LO), text originálu (TLO), cílový jazyk (LT) a text překladu (TLT).

R → | C | E → LO → TLO (= R') | C' || E' → LT → TLT (= R'') | C'' | ...

Horizontální přerušované čáry značí komunikační kanál, vertikální čáry představují více či méně propustné zábrany, které stojí v cestě rozvíjení procesu. Oblast skutečnosti (R) je neomezená; šipka, která z ní vychází, znamená, že realita vysílá senzorické stimuly směrem ke člověku. Vertikální čára značí, že ne všechny stimuly dospějí ke každému. Ty, jež překonají tuto první zábranu, utvářejí lidské chápání reality (C), které je vždy částečné a zlomkovité (1982/1989, s. 45). Další vertikální čára (mezi C a E) vychází z předpokladu, že každý člověk je schopen alespoň částečně vyjádřit (E) to, co pochopil ve svém jazyce (LO). Text originálu (TLO) je zároveň R', tedy

„skutečností druhého stupně“ (1982/1989, s. 52), odvozenou od R. Následující vertikální čára značí konec aktivity ze strany autora textu originálu. Pochopením textu čtenáři (C') končí proces započatý v E. Dvě přerušované čáry za C' naznačují dva možné způsoby vyjádření jeho obsahu. První způsob lze nazvat parafrází TLO, např. když je jeho obsah vyprávěn jiné osobě, nebo může jít o odborný komentář díla. V druhém případě, když se čtenář TLO rozhodne co nejvěrněji reprodukovat obsah textu v jiném jazyce, dochází k překladu (E') v pravém slova smyslu. Proces překladu dospěje prostřednictvím cílového jazyka (LT) k finálnímu produktu, jímž je text překladu (TLT), a tedy třetí stupeň ztvárnění skutečnosti (R''). Přírodním cílem překladu jako procesu i jako výsledku je jeho pochopení (C'').

Ve fázích pochopení a vyjádření textu originálu překladatelem (C' a E') klade García Yebra značný důraz na propojení teorie a praxe a na stejnou funkci obou textů. Za zdroj teoretických poznatků považuje především moderní lingvistiku (1982/1989, s. 57).

El traductor tiene que saber desmontar la máquina que es el TLO y recomponerla con las piezas que le proporciona la LT, de suerte que la nueva máquina, el TLT, funcione igual que su modelo (1982/1989, s. 58).

5.3.4 Lingvistika v teorii překladu

Lingvistika a její důležitost v teorii překladu je jistě velkým tématem prací Valentína Garcíi Yebry. Věnuje jí i samostatnou kapitolu v publikaci *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia.* (1983). Souhlasí s tvrzením Mounina (1983, s. 25), že věda o překladu je ve své podstatě interdisciplinární, dotýká se mnoha oborů, a proto ji žádné z těchto odvětví, a tedy ani lingvistika, neřadí do centra svého zájmu. Sice už v 70. a 80. letech existují univerzity, kde se překlad vyučuje, většinou se však klade důraz na

praktická cvičení, na jejichž základě ovšem není formulována obecná teorie překladu.

Překlad je totiž mnohem složitější proces, než jak se na první pohled zdá, a pokud se chceme dotknout všech oblastí jeho zájmu, dostaneme se i k otázkám, které jsou pro lingvistiku okrajové (1983, s. 34). Někteří teoretici tedy chtějí studium překladu řadit do oblasti lingvistiky. Oproti nim však stojí ti, co namítají, že překlad, především literární, je uměleckou operací, a tudíž ho nelze studovat pomocí lingvistických metod. García Yebra se snaží shrnout tehdejší stav této polemiky (ibid.).

Jeho vlastní stanovisko leží někde prostřed. Podle něj překlad je, a vždycky bude, v první řadě jazykovou operací (1983, s. 36n). Poznatky lingvistiky přispívají k pochopení textu ve výchozím jazyce a usnadňují výstavbu ekvivalentního textu v jazyce cílovém, pomáhají tedy v obou fázích procesu překladu. Soubor těchto poznatků tvoří základ teorie překladu, patří do ní ovšem i poznatky z jiných oblastí. Teorie překladu nezaručí, že její znalci budou zároveň dobrými překladateli, ani se jí nepodaří zcela vysvětlit fenomén překladu. Avšak to, že ho vysvětlí z velké části, je dostatečným důvodem pro její studium. „(...) parece indudable que los conocimientos básicos para cualquier teoría de la traducción han de ser de carácter lingüístico,“ (1983, s. 22).

Z hlediska samotného výkladu problematiky překladu je zřejmé, že lingvistická témata mají pro Garcíu Yebra zásadní význam. Na jednu stranu sice tvrdí, že překladatel nemusí být lingvistou a že si vystačí s dobrou znalostí lexika, morfologie a syntaxe jazyka originálu, že mu obvykle stačí znát význam slov, ačkoli neví, proč to tak je (1982/1989, s. 70).

Na druhou stranu však klade na lingvistiku až přílišný důraz a věnuje jí i značnou část práce *Teoría y práctica de la traducción*. Kromě velmi přínosných myšlenek se ovšem z velké části věnuje i výkladu zcela základních jazykových jevů, např. začíná výkladem pojmů jako je *slovo*, *morfém*, *kořen slova*, *prefix*, atd. Tvrdí, že teoreticky by se měl překladatel snažit porozumět fungování jazyka, a to především své mateřštiny, u níž se

předpokládá, že většinou bude cílovým jazykem, ale také dalších jazyků, z nichž překládá. Cesta k pochopení podstaty některého jazykového jevu však může vést hluboko do minulosti, a proto badatel považuje za důležitý diachronický přístup v lingvistice a studium historické gramatiky (1982/1989, s. 71). U románských jazyků je podle něj podstatná především znalost latiny. To se García Yebra snaží podpořit častým uváděním příkladů z latiny (i řečtiny) a jejich srovnáváním s ostatními jazyky.

Hlavní metodou, o níž se autor v manuálu opírá, je komparace. Věnuje se studiu lexikální, gramatické a zvukové roviny různých jazyků. Toto pořadí také odpovídá jejich důležitosti a překladatel by se ho měl při analýze textu originálu držet.

García Yebra se snaží vykládat témata, která jsou podle něj zájemcům o překlad nejužitečnější, nelze u něj tedy vysledovat nějaký systematický přístup. Při analýze lexikální roviny (1982/1989, s. 60n) se soustřeďuje na afixy, polysémii a představuje kompenenciální analýzu podle Tabera a Nidy (1971). Vše doplňuje mnoha srovnáními a příklady ze španělštiny, angličtiny, němčiny, francouzštiny, latiny a řečtiny.

V rámci morfologické roviny (1982/1989, s. 109nn) provádí srovnání gramatických kategorií rodu, čísla, pádu a osoby v různých jazycích a zaměřuje se na chyby v reálně existujících překladech mezi zmiňovanými jazyky. Podstatná část této kapitoly je věnována slovesu. Velmi zajímavá a z překladatelského hlediska přínosná je studie porovnávací užívání slovesných časů v jednotlivých jazycích. Podobně se pak zabývá slovesným způsobem, rodem a aspektem.

Zvuková rovina jazyka (1982/1989, s. 262nn) nemá pro překladatele takový význam jako pro tlumočníka. Je pro něj důležitá, jen pokud je nositelem stylistických hodnot. Proto je podstatné tyto jevy rozpoznat a snažit se je převést do cílového jazyka. Z tohoto hlediska je zajímavé srovnání onomatopoických slov v různých jazycích. Dále se autor věnuje symbolismu jednotlivých hlásek, aliteraci, rytmu, rýmu a eufonii.

Pokud se první díl manuálu *Teoría y práctica de la traducción* věnoval alespoň částečně problémům vlastním teorii překladu, druhý díl (1982, 3. vydání z r. 1997) zcela opanovala témata spjatá s užitím jazyka. Autor uvádí stovky příkladů komparací různých jevů ve výše jmenovaných jazycích, okrajově používá i příklady z italštiny nebo portugalštiny. Z množství praktických příkladů někdy vyvozuje i stručná pravidla pro překlad.

V kapitole XIII (1982/1997, s.424nn) se zaměřuje na porovnávání slovosledu u různých jazyků. Analýzou příkladů dochází k normě pro překlad:

Si no hay nada que lo impida, o que aconseje convincentemente lo contrario, el traductor debe atenerse al orden de los elementos del original. Con ello no sólo evitará posibles alteraciones del sentido o del valor estilístico, sino que podrá incluso traducir frases ambiguas (...), cuyo sentido no se precisa en el original (1982/1997, s. 435).

Jakmile však formuluje toto pravidlo, podává výčet řady výjimek, kdy neplatí. Jedná se především o kalky, jejichž slovosled není gramaticky správný v cílovém jazyce (např. pozice adjektiva v angličtině a ve španělštině, pevný slovosled němčiny, ustálená spojení, atd.).

Další rozsáhlý oddíl je věnován srovnání používání členu ve španělštině a jiných jazycích (1982/1997, s. 450-504). García Yebra zde porovnává především situace, kdy se v jazyce originálu člen vyskytuje a ve španělštině ne, nebo naopak.

Podobným způsobem pak autor analyzuje různé užití gramatického čísla (kap. XV), zájmena ve funkci podmětu (kap. XVI) a předmětu (kap. XVII), adjektiva (kap. XVIII), detailněji než v prvním díle studuje různé užití slovesných časů (kap. XIX) a způsobů (kap. XX), zabývá se pomocnými slovesy (kap. XXI).

Závěrečná rozsáhlá studie je věnována užití předložek (kap. XXII, s. 730-866). Přináší seznamy nejčastějších předložek a předložkových spojení ve španělštině, francouzštině, němčině a angličtině. Dále je zde uvedeno množství příkladů, které nabízí možné španělské překlady několika vybraných

předložek z ostatních jazyků. Na závěr autor komentuje příklady nesprávného užívání španělských předložek *a*, *con*, *de* a *en*. Část této kapitoly García Yebra později použil a rozpracoval ve své monografii *Claudicación en el uso de preposiciones* (1988).

5.3.5 Dynamická ekvivalence

Ačkoli Garcíovi Yebrovi vytýkáme nechuť odpoutat teorii překladu od lingvistiky, musíme mu přiznat zásluhu na tom, že seznamuje své čtenáře také s poznatky a teoriemi jiných translatologů.

Jedním z takových kroků je i studie „Correspondencia formal y equivalencia dinámica“ zahrnutá do publikace *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia.* (1983, s. 54nn). García Yebra vykládá pojem dynamické ekvivalence podle díla Ch. R. Tabera a E. A. Nidy *La traduction: théorie et méthode* (Londýn, 1971) a připojuje své postřehy. Mnoho rad, určených překladatelům bible, je podle něj použitelných i v obecné teorii překladu. Překladatel by měl ze všeho nejdříve dbát na obsah, pak až teprve na formu.

Tato jednoduchá poučka se shoduje se zlatým pravidlem pro překladatele, které García Yebra formuloval v *Teoría y práctica de la traducción*:

La regla de oro es, a mi juicio, decir todo lo que dice el original, no decir nada que el original no diga, y decirlo todo con la corrección y naturalidad que permita la lengua a la que se traduce (1982/1989, s. 43).

Tvrdí ovšem, že tento přístup k překladu není ničím novým, pouze se dříve neoznačoval pojmem „dynamická ekvivalence“. Dokládá to i slovy svatého Jeronýma (1983, s. 61) a jiných postav ze starověkých a středověkých dějin překladu.

Dichotomie formální korespondence a dynamické ekvivalence vychází ze stejné podstaty jako to, co například v *Enriquecimiento de la lengua del traductor* (1985, RAE; 2004b, Gredos) s odkazem na esej Friedricha Schleiermachera *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* García Yebra (2004b, s. 14) nazývá „dos caminos de traducción“. První možností je přizpůsobit text překladu co nejvíce formě a stylu autora, druhou pak přizpůsobit text především čtenáři.

I na jiných místech díla Garcíi Yebry (např. 1994, s. 311; 1983, s. 22) se setkáváme s podobnými úvahami. Z formulace pravidla usuzujeme, že autor je přívržencem přístupu k překladu, který dynamickou ekvivalenci zachovává. Nicméně tento termín používá pouze zřídka.

5.3.5.1 Ekvivalence nebo adekvátnost?

Ve studii „Traducción: ¿equivalencia o adecuación?“ obsažené v knize *Traducción: historia y teoría* (1994, s. 381) se García Yebra zamýšlí nad koncepty ekvivalence a adekvátnosti v překladu. Tyto dva pojmy se podle něj používají trochu nesystematicky.

Autor studie navrhuje tyto definice (1994, s. 384):

...aplicando a la traducción los conceptos de *equivalencia* o *equivalente* y los de *adecuación* y *adecuado*, diríamos que “tiene equivalencia o es equivalente la traducción que posee igual valor y estimación, potencia o eficacia, que el texto original”, y es traducción adecuada la que “resulta conveniente o apropiada para poner en la lengua receptora un texto determinado de la lengua original”.

Z toho vyplývá, že pojem ekvivalence je absolutní, zatímco adekvátnost připouští určitou odchylku. García Yebra zde odkazuje na slavnou

Jakobsonovu stať (1994, s. 385) a na tvrzení, že obvykle neexistuje plná ekvivalence mezi jednotkami dvou kódů.

Zároveň si García Yebra pokládá dvě otázky: 1) v čem spočívá ekvivalence, 2) je možné ji v překladu dosáhnout? Na první otázku nachází odpověď rozborem latinského přísloví. Charakteristické rysy latiny (např. skloňování) znemožňují ve španělštině vyjádřit stejným způsobem a se zachováním stejného slovosledu určitý syntaktický vztah. Syntaktická ekvivalence je tedy nutně porušena.

Závažnější ale je, pokud není dodržena funkční ekvivalence. „[É]sta consiste en que un texto y su traducción produzcan la misma impresión, el mismo efecto, en sus respectivos destinatarios,“ (1994, s. 387).

García Yebra dochází k závěru, že naprosto ekvivalentní překlad není možný (ibid., s. 388). Není to však důvod překlad zavrhnout. Je třeba se snažit o adekvátní překlad, tedy ten nejlepší možný. Takový překlad bude co nejdříveji reprodukovat obsah originálu a přiblíží se co nejvíce jeho stylu.

Dosáhnout ekvivalence obsahu je možné skoro vždy. To, co znemožňuje dosažení úplné ekvivalence, je styl. Ne však styl autora, ale to, co García Yebra nazývá osobitým stylem jazyka (*estilo peculiar de la lengua*), jehož prvky mají fonetický, prozodický, morfologický a syntaktický charakter (ibid., s. 389). Právě tyto prvky utvářejí určitý jazyk a odlišují ho od ostatních.

Tato charakteristika je značně zjednodušená. Ekvivalence překladu selhává i na jiných, drobnějších rozdílech, kam patří např. psychické jevy, emoce, individuální i sociální hodnocení a další (ibid., s. 393).

5.3.6 Překlad a obohacování jazyka

Při překládání se překladatel často dostane do situace, kdy mu nestačí prostředky mateřského jazyka, aby dokonale vyjádřil smysl originálu. V tom momentě přichází ke slovu jazyková výpůjčka (*préstamo lingüístico*), kalk

(*calco*) a neologismus (*neologismo*), na jejichž utváření mají překladatelé silný vliv, a proto by k této činnosti měli přistupovat velmi zodpovědně. Čím lépe ovládá překladatel svůj jazyk, tím lépe zabrání nežádoucím interferencím.

Zvláštním druhem doslovného překladu je podle Garcíi Yebry (1982/1989, s. 333) i jazyková výpůjčka a kalk. V rámci výpůjčky rozlišuje mezi cizím slovem ve své původní formě a vlastní výpůjčkou, tedy naturalizovaným cizím slovem, ačkoli to není vždy lehké odlišit. Neadaptované cizí slovo v překladu je často výrazem neschopnosti překladatele a jeho bezdůvodné používání znakem snobismu. Není však možné se cizím výrazům vždy vyhýbat, proto je vhodné je adaptovat struktuře cílového jazyka. Proces naturalizace může být velmi obohacujícím pro jazyk. Je však nutné dbát na to, aby byl proveden správně. Tento postoj se může zdát trochu překvapivý, protože obecně, nejen ve španělštině, se bojuje proti přílišnému přejímání cizích výrazů, zejména z angličtiny. „En España, muchos escritores y buenos traductores procuran evitar toda palabra que no figure en el Diccionario académico,“ (1983, s. 97).

Španělština je podle Garcíi Yebry momentálně málo otevřená neologismům, čehož autor lituje, neboť se obává, že každá taková tendence k soběstačnosti může být pro jazyk ochuzením. Především ostatní románské jazyky mohou být zdrojem obohacení:

En principio, no es razonable negar al español el uso de palabras de origen latino que se usan en las demás lenguas románicas o en alguna de ellas, incluso en inglés – que también en este punto es con frecuencia más acogedor que las lenguas románicas – o en otros idiomas (1982/1989, s. 349).

Při uvádění nového termínu do života je třeba, aby se z kontextu dal jeho význam snadno odvodit (1982/1989, s. 339). Pokud je to nutné, je vhodné do textu (podle jeho typu) zakomponovat vnitřní vysvětlivku nebo poznámku pod čarou.

Kalk je též považován za způsob obohacování jazyka a jeho splynutí s ním je podstatně snazší. Vztah překladatele k němu tedy může být „uvolněnější“ (ibid., s. 347). Kalk je vlastně neologismem motivovaným určitým slovem nebo výrazem ve výchozím jazyce.

Sám García Yebra přiznává, že ve svých překladech se často, ačkoli ne bez rozpaků, uchýlil ke kalku, a uvádí příklady ze svého překladu knihy Charlese Moellera *Literature du XXe siècle et christianisme*. Považuje za lepší použít výraz, který sice ještě není součástí slovníků, ale už se běžně používá v hovoru, než vymýšlet složitou opisnou konstrukci (ibid.).

Téma obohacování jazyka je námětem i několika dalších prací, např. přednášky *Traducción y enriquecimiento de la lengua propia*, proslovené na XIII. mezinárodním kongresu románské lingvistiky a filologie v Quebecu v roce 1971 (knižně v *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia*. 1983).

Zde García Yebra vyslovuje předpoklad, že jazyky se obohacují dvěma typy bilingvismu: „lidovým bilingvismem“ (*bilingüismo popular*) a „učeným bilingvismem“ (*bilingüismo culto*). Ukazuje to na příkladu rumunštiny, která podle prvního typu přejímá cizí slova z geograficky přilehlých oblastí, podle druhého dochází k jejímu obohacování ze vzdálenějších zdrojů (francouzštiny, italštiny i latiny) zejména prostřednictvím překladů (1983, s. 97). Španělština, ačkoli v minulosti byla hodně otevřená (například výrazům z arabštiny), je v dnešní době možná nejuzavřenější ze všech románských jazyků (ibid.).

Znalost latiny je dle slov autora přednášky bezpodmínečně nutná pro každého mluvčího románského jazyka, pokud chce svůj jazyk znát opravdu do hloubky. V případě spisovatelů a překladatelů toto tvrzení ještě více zdůrazňuje poukazem na citát španělského humanisty Juana de Luceny „El que latín non sabe, asno se debe llamar de dos pies,“ (cit. podle 1983, s.104).

Téma obohacování jazyka prostřednictvím překladu je také součástí monografie *Traducción y enriquecimiento de la lengua del traductor* (2004b, Gredos), které původně vzniklo jako proslov při příležitosti badatelova jmenování do Španělské královské akademie v roce 1985.

Části věnované dějinám překladu se budeme věnovat na jiném místě. Pro zatím postačí uvést, že jeho nástin dějin překladu ve starověku a studie o překládání ve Španělsku od 12. století do smrti Isabely Katolické v roce 1504 mají za úkol ukázat vliv, který má překlad a styk rozdílných kultur na obohacování jazyka a zvyšování jeho úrovně.

Překlad je nejintimnější kontakt mezi dvěma cizími jazyky. García Yebra přirovnává cílový jazyk k ženskému elementu, který se při kontaktu s jazykem originálu stane plodným (2004b, s. 118). Jazyk je obohacován především novými prvky; jejich zařazení do jazykového substrátu napomáhá rozvoji jazyka. Proces vytrácení a znovuobjevování slov v rámci jednoho jazyka by mohlo teoreticky udržet určitou rovnováhu. Nicméně zastarávání slov je v současnosti mnohem četnější než obnovování archaismů, a proto by jazyk, nucený vystačit si pouze s vlastními zdroji, byl podle Garcíi Yebry odsouzen k postupnému ochuzování (ibid.).

Tendence přijímat nová slova je patrná v každém jazyce. Je to vytrvalý proces, jeho intenzita ovšem narůstá čím dál tím více, především díky stále novým pokrokům vědy a vzniku nových odborných termínů. Nové prvky v jazyce, neologismy, tedy slouží především k rozvíjení a obohacování jazyka. Pod neologismy patří odvozená slova, složená slova, jazykové výpůjčky a kalky. K tomu, aby se nový prvek stal součástí jazyka, musí projít dvěma fázemi (2004b, s. 123). Nejdřív musí být vymyšlen podle pravidel daného jazykového systému, nebo i proti nim, pak je však třeba, aby byl přijat dostatečným počtem mluvčích - aby se tak v jazyce etabloval.

Neologismus by neměl být a priori odmítán jako něco nového a nežádoucího jen proto, že ještě není obsažen ve slovníku.

Si el neologismo responde a una necesidad y se ajusta a las normas del sistema cuya carta de ciudadanía solicita, hay fuertes razones para otorgársela y muchas posibilidades de que se le otorgue (2004b, s. 124).

Odvozená a složená slova nemají, na rozdíl od výpůjčky a kalku, přímou souvislost s překladem. Výpůjčka se dle autora dělí na dvě subkategorie (2004b, s. 130n). První je tzv. denotativní výpůjčka (*préstamo denotativo*), která označuje předmět nebo koncept do té doby neexistující v jazyce. Nové pojmenování jde tedy ruku v ruce s novou věcí. Jedním z jasných znaků uchycení přejatého slova v jazyce je, když se od něj odvozují další slova.

Konotativní výpůjčka (*préstamo conotativo*) se snaží vystihnout určitou kulturní atmosféru nebo nějakou prestižní či opovrhovanou sociální situaci, např. francouzské slovo *chic*, nebo německé *Reich*. Tyto výpůjčky jsou však pomíjivé a dlouho se většinou neudrží.

Každý překladatel by měl mistrovsky ovládat především svůj vlastní jazyk. Protože se ale jazyky tak rychle vyvíjejí, je to velmi složité. Přesto by měl překladatel umět zakomponovat do svého jazyka nová slova, aniž by tím jazyku ublížil. Přejímání cizích slov bez jejich adaptace je však problematické, je to vlastně odmítnutí překladu, a tomu by se měl překladatel vyhnout.

I v této publikaci se nadále autor zabývá kalkem, přičemž rozlišuje mezi lexikálním a syntaktickým. Lexikální, pokud byl správně utvořen, je vždy obohacením pro jazyk, zatímco syntaktický s sebou nese riziko, že jazyk zbytečně zdeformuje (2004b, s. 159). García Yebra zde uvádí opět množství příkladů z mnoha jazyků, především zdůrazňuje charakter němčiny, díky němuž se kalky z řečtiny tvoří snadněji než v jiných jazycích a jsou lépe srozumitelné běžným mluvčím. Poukazuje i na zajímavý fakt, že určitá slovní spojení se jako kalky (např. z řečtiny) rozšířila po většině evropských jazyků. To dokazuje, jak moc jsou jazyky západní kultury propojené a do jaké míry se ovlivňují. Podíl na této skutečnosti má zajisté i překladatelská činnost.

Jak je pro Garcíu Yebra typické, i zde se opakují určité pasáže použité již předtím v *Teoría y práctica de la traducción*. Na závěr se autor zamýšlí nad postojem překladatele vůči různým cizím výrazům a nad úpadkem znalosti španělštiny u jejích rodilých mluvčích, včetně řady vlivných novinářů, spisovatelů nebo jiných veřejně činných osob.

5.3.7 Vzdělávání překladatelů

Již jsme uvedli, že Valentín García Yebra výrazně přispěl k založení první vzdělávací instituce pro překladatele ve Španělsku (*Instituto Universitario de Lenguas Modernas y Traductores, IULMYT*). O její založení podle Dámasy Alonsa (García Yebra, 1982/1989, s. 10) usiloval skoro deset let. Je třeba mu přiznat zásluhu na tom, že potřebu takové instituce dokázal zviditelnit i v médiích, konkrétně sadou článků na související témata, které vyšly v deníku ABC na jaře roku 1973 (knižně 1983, s. 331-349), tedy rok před zahájením činnosti školy.

Zde se stal zástupcem ředitele a mnoho let se věnoval vyučování teorie překladu a překladu z němčiny.

Institut patřil pod Fakultu filologie a nabízel dvouleté postgraduální studium překladatelství, se zaměřením na překlad literární. Teprve později se jeho orientace rozšířila i na další oblasti, např. vědecko-technický a právní překlad, přibyla také výuka tlumočení.

Vznik IULMYT se datuje do období, kdy španělským tiskem probíhala polemika o špatné kvalitě překladů, poškozování španělštiny jejich prostřednictvím a o možném způsobu nápravy (1983, s. 341). V Latinské Americe navíc již některé takové instituce existovaly, a proto by země, z níž tento jazyk vzešel, neměla zůstat pozadu (ibid., s. 344).

Podle Garcíi Yebry by se však překladatelské školy (jak bylo v polemice navrhováno) neměly zabývat výběrem děl pro překlad, ani vytvářet překlady ve specializovaných týmech, ani dbát na čistotu jazyka.

Una Escuela de Traductores – que no tendría en común con la de Toledo más que el nombre – debería dedicarse „exclusivamente a enseñar a sus alumnos el difícil arte de traducir,“ (1983, s. 342).

García Yebra také navrhuje podobu překladatelské školy, která by vyhovovala jeho představám. Měly by se tam pěstovat jazyky (cizí i mateřský), stylistika, redakce, terminologie různých oborů a schopnost ji

vyhledávat. Příjímací zkouška by se skládala ze dvou překladů – jednoho se slovníkem a druhého bez. Uchazeč by v ní měl prokázat dostatečnou znalost cizího jazyka, znalost španělštiny a přijatelný styl, schopnost správně interpretovat texty (1983, s. 347).

Zdá se, že se vzdělávání překladatelů pro Garcíu Yebry stalo posláním. Kvůli nedostatku učebních materiálů pro své studenty byl „donucen“ napsat vlastní učebnici, již zmíněnou *Teoría y práctica de la traducción*. V možnost učít a zdokonalovat překladatele neochvějně věřil.

Podle něj přirozeně existují lidé, které nelze naučit dobře překládat. Ale ti by se to nenaučili ani samostudiem. A ti, již jsou schopni naučit se překládat sami, by se to naučili mnohem lépe, kdyby měli dobré učitele (1983, s. 21).

Při vzdělávání překladatelů musí jít teorie a praxe ruku v ruce. „Teoría para guiar la práctica. Y práctica, mucha práctica, para encarnar, para dar vida a la teoría,“ (1983, s. 24). Univerzita ovšem nemůže vychovat „hotové“ překladatele:

El traductor, como el profesor, se forma, se hace menos imperfecto – la perfección es imposible – con la práctica duradera, perseverante, atentamente sostenida a lo largo de muchos años. La Universidad puede y debe encauzar esa práctica, sentar sus bases, dar el impulso inicial, sembrar la semilla, que, si la tierra es buena, fructificará más tarde (1994, s. 268).

5.3.8 Problematika literárního překladu

Téma literárního překladu je v díle Garcíi Yebry velmi významné. Především jemu jsou věnovány dva díly učebnice *Teoría y práctica de la traducción*, zabývá se jím i v knize *Manual de documentación para la traducción*

literaria (2005) a v samostatných studiích (např. 1983, s. 124; 2006, s. 43 a s. 63).

Literární překlad je pokládán za jeden ze žánrů překladu. Literární dílo je umělecké dílo, jehož vyjadřovacím prostředkem je slovo (1983, s. 126). Skutečnost, že lze dílo klasifikovat jako umělecké, spočívá v jeho kvalitě.

I v přednášce „Problemas de la traducción literaria“, pronesené v roce 1977 na univerzitách v Riu de Janeiro a Sao Paulu (knižně v *En torno a la traducción*, 1983), se García Yebra zamýšlí nad přeložitelností, protože se na toto téma stále vedou diskuze. Možnost přeložit literární dílo závisí hlavně na možnosti pochopit ho. Jazyk literatury má však specifické vlastnosti, které jeho pochopení ztěžují (1983, s. 127). „La función poética se caracteriza por el hecho de que el lenguaje literario crea su propia realidad, independiente en mucho de la realidad empírica (...),“ (ibid.).

Dalším problémem literárního jazyka je fakt, že je rozsáhle konotativní. To implikuje pluralitu významů, jež nadále komplikují pochopení literárního díla. Důkazem jsou velká díla literatury, která vyvolávají tolik různých interpretací v různých dobách.

Por eso la comprensión de algunos textos literarios requiere del lector, y más aún del traductor (...) amplísima cultura enciclopédica y una capacidad de adaptación casi camaleónica (2006, s. 66).

García Yebra nepřijímá jazykový solipsismus, nicméně uznává, že žádný čtenář, a tedy ani překladatel, nemůže zachytit zcela dokonale sdělení literárního díla, se všemi jeho nuancemi. Překladatel, omezený navíc tím, že čte dílo v cizím jazyce, se musí snažit ho pochopit co nejlépe a přeložit vše, co pochopil. Těžko však může přeložit něco, co nepochopil. Z tohoto hlediska se literární překlad opravdu může zdát jako beznadějný úkol. Je to však důvod k zavržení této činnosti?

No; como tampoco es censurable la lectura, aunque ningún lector pueda comprender jamás el

mensaje *total* de una obra literaria escrita en su propia lengua. El buen traductor, como el buen lector original, comprenderá del mensaje literario lo suficiente para que su lectura se vea recompensada (1983, s. 130).

Fáze vyjádření, druhé z „překladelových křídel“, je úspěchem první fáze jistě ovlivněna. Je to však také prostor, kde překladatel může a musí prokázat svůj talent. Jeho dílo může být přínosem jak vlastnímu jazyku, tak i literatuře tímto jazykem psané.

Literární překlad je sice vždy nedokonalý a limitovaný různými okolnostmi. Ale vždy, pokud dosáhne dostatečné kvality, je také hodnotný a jeho autor si zaslouží - v menší míře než autor originálu - být považován za umělce (1983, s. 132).

Překladatel literatury by měl především co nejlépe ovládat svoji mateřštinu a mít výborné vyjadřovací schopnosti. Podle Garcíi Yebry je mnohem snazší porozumět textu v cizím jazyce, než takový text napsat. Ani není potřeba umět cizím jazykem mluvit. „Para expresar bien en la traducción lo comprendido en el original, hay que ser maestro en el uso de la lengua a que se traduce,” (1983, s. 133).

Dalším problémem je volnost (*libertad*) a věrnost (*fidelidad*) překladu. Podle díla Rolfa Kloepfera *Die Theorie der literarischen Übersetzung*⁷ (cit. d. 1983, s. 133) rozlišuje García Yebra tři kategorie: primitivní doslovnost (*literalidad primitiva*), volný překlad (*traducción libre*) a věrný překlad (*traducción fiel*).

První kategorie je blízká meziřádkovému překladu a svědčí o nízkém stupni rozvoje překladatelské činnosti. Volný překlad vždy nacházel své příznivce v minulosti u těch, co považovali překlad za způsob zprostředkování nových poznatků a zdokonalení vlastního jazyka nebo stylu. Jeden z prvních byl podle Garcíi Yebry Cicero, který ve svých překladech nepostupoval slovo od slova, ale spíše se snažil zachovat styl a sílu každé

⁷ München-Allach, 1967

věty jako řečník (1983, s. 134). Tento postup se však přibližuje spíše imitaci než překladu.

Uprostřed mezi těmito přístupy se nachází věrný překlad. García Yebra zde souhlasí se svatým Jeronýmem, který tvrdí, že úkolem překladatele je zachovat „la propiedad, la gracia, la fuerza, el sabor y la eufonía del original, e incluso las peculiaridades de su estilo“ (1983, s. 135). To, co je vyjádřeno nepřímým, by v překladu nemělo být vyjádřeno přímo a naopak. Je důležité také zachovat v co nejvyšší míře mnohoznačnost literárního jazyka. Všechny tyto rady shrnuje García Yebra do svého univerzálního pravidla: „decir todo y sólo lo que el autor original ha dicho, y a decirlo del mejor modo posible“ (ibid.).

García Yebra je přívržencem překladu, který se spíše přizpůsobí čtenáři, než aby se čtenář musel přizpůsobovat překladu. „(...) lo que debe ser *traducido, tras-ladado*, ‚llevado al otro lado‘, no son los lecotres de la traducción, sino la obra original,“ (1983, s. 137). Na příkladech dokazuje, že věrnost překladu spočívá ve funkční ekvivalenci, tento termín zde však nepoužívá.

Překladatel literatury se musí vyvarovat pokušení jakýmkoli způsobem do díla zasahovat:

(...) la traducción mejor no es la que aumenta la lozania del autor, o remedia su aridez, o aclara su oscuridad o corrige sus errores, o establece orden en su desorden, sino la que pone ante nuestros ojos su obra entea, iluminada con sus verdaderos colores, para que la alabemos por sus genuinas virtudes o, si así lo merece, nos riamos de sus peculiares vicios, (2003, s. 311).

Na co by neměli překladatelé literatury zapomínat, je nutnost – stejně jako u odborného překladu – umět vyhledávat podklady a terminologii. Témata literárních děl jsou tak rozsáhlá, že se často překladatel bez odborného názvosloví neobejde. V úvodní teoretické studii manuálu *Documentación, terminología y traducción* (2000), „La responsabilidad del

traductor frente a su propia lengua“, dává García Yebra za příklad Celův román *Mazurca para dos muertos*, zakončený právním dokumentem, jemuž nelze detailně porozumět bez znalosti právního jazyka (2000, s. 25).

Tomuto tématu je věnován i další sborník, jež Valentín García Yebra editoval společně s Consuelo Gonzalo García, *Manual de documentación para la traducción literaria* (2005). V kapitole „La traducción literaria de las lenguas clásicas“ García Yebra zprostředkovává čtenářům své mnohaleté zkušenosti s překlady z řečtiny a latiny. Uvádí příklady překladů Aristotelovy *Metafyziky* a *Poetiky*, Senekovy *Médey* a Vergiliových *Zpěvů pastýřských* (2005, s. 316n). Porovnává své verze s verzemi jiných překladatelů a především ilustruje postup, jakým si dohledával různé nejasnosti a ověřoval správnost svých závěrů.

Jedním z hlavních problémů je podle něj nesprávný přepis řeckých jmen. Bohužel, některá už jsou ve španělštině tak zažitá, že jejich náprava není možná (2005, s. 316). Další potíž pak spočívá ve správné interpretaci nejasných, často mnohoznačných pojmů. García Yebra zde však neposkytuje nějaká obecná pravidla, zaměřuje se pouze na rozbor konkrétních příkladů.

5.3.9 Problematika překladu poezie

Podle Garcíi Yebry je překlad poezie „sin duda el terreno más escabroso o más resbaladizo de la traducción literaria“ (1983, s. 40).

Základní otázkou pro tento druh překladu je, zda překládat veršem či prózou (1983, s. 137). Pokud se překladatel rozhodne pro verš, bude nucen opomenout mnoho z expresivních vlastností originálu a možná přidá to, co v originálu nebylo. Pokud se však uchýlí k překladu prózou, ztratí se všechna souvislost s veršem, což může být pro báseň zásadní.

Postoje k tomuto problému se značně liší. García Yebra zastává názor, že některé básně přeložitelné jsou a jiné ne (2006, s. 86). Není však třeba vzdávat se překladu veršem, neboť překládáním se poezie udržuje při životě

(1983, s. 138). Při překládání veršem je možné alespoň částečně zachovat podstatu poezie.

Nejrozumnější je podle něj nehledat univerzální řešení, které by šlo aplikovat na všechna básnická díla (ibid., s. 139). Naopak, je třeba hledat individuální přístupy. Ta budou záviset na charakteru a struktuře určitého díla, blízkosti nebo vzdálenosti obou jazyků, účelu překladu, na jeho adresátech (1994, s.241).

Jako obecné pravidlo navrhuje García Yebra pouze toto:

Vale más una buena traducción en prosa que una mala traducción en verso; pero una buena traducción en verso vale más que una buena traducción en prosa (1983, s. 139, 142).

V přednášce na toto téma, pronesené na Univerzitě Menéndeze Pelaya v Santanderu v roce 1974 (knižně *En torno a la traducción*, 1983, s. 141nn), autor opakuje již zmíněné teoretické úvahy a doplňuje je řadou příkladů, pocházejících většinou z vlastní překladatelské praxe.

Je důležité rozpoznat, zda básník usiluje o vyjádření určitého obsahu, nebo mu jde především o ztvárnění nějaké básnické formy. V tom případě je nutné zachovat zejména formu. Pokud to však vzdálenost mezi jazyky neumožňuje, je lepší báseň nepřekládat, než ji překládat prózou. Například obsah portugalské básně by měl být přístupný vzdělanému španělskému čtenáři i bez prostředníka. Výhodou překladu poezie z portugalského je, že je většinou možné zachovat obsah i formu díky blízkosti obou jazyků (1983, s. 142).

Při překladu z blízkých jazyků je velice důležitá ostražitost (1983, s 149). Je třeba se vyvarovat chybám, založeným na mezijazykové homonymii (*falsos amigos*).

S rostoucí typologickou vzdáleností mezi jazyky narůstá i míra obtížnosti překladu poezie. Největším problémem je zachovat stejný počet

slabik a druh rýmu. Přesto García Yebra uznává, že nedodržení formálních rysů básně může být kompenzováno vlastní krásou překladu (1983, s. 153).

García Yebra doporučuje budoucím překladatelům, ať se cvičí v psaní veršů, podřízených určitým metrickým pravidlům. Pokud má budoucí překladatel mistrovsky ovládat svůj jazyk, je psaní veršů tím nejlepším způsobem, jak se to naučit (1994, s. 241). Překladatel totiž většinou nedokáže ihned formulovat to, co chtěl vyjádřit, a musí proto hledat vhodné jazykové prostředky. Takovým hledáním se pak zdokonaluje.

5.3.10 Problematika odborného překladu

Odborný překlad se nikdy nenacházel v centru zájmu Valentína Garcíi Yebry. Ten se i přesto stal editorem dvou manuálů věnovaných právě této činnosti (*Manual de documentación y terminología para la traducción especializada*, 2004a, a *Documentación, terminología y traducción*, 2000). Účelem jeho příspěvků je především upozornit překladatele na odpovědnost, kterou mají ke svému jazyku a varovat je před častými chybami ve tvoření odborných termínů. Spíše tedy než překladu se García Yebra věnuje jazykovým jevům.

Je zastáncem názoru, že nejenom překladatelé literatury musí dbát zvýšenou měrou na stylistickou stránku překladu. I v překladu odborných textů hraje styl důležitou roli:

(...) también el traductor científico-técnico tiene que cuidar su estilo buscando la elegancia peculiar de la expresión científica, que consiste sobre todo en conjugar la claridad con la exactitud (2000, s. 24).

Chybné tvoření nových termínů, které se odborného jazyka týká nejvíce, je jedním z témat, k nimž se García Yebra často vyjadřuje. Nové výrazy pronikají do jazyka prostřednictvím implicitního překladu (*traducción implícita*): „(...) lectura de textos escritos en otra lengua para tomar de ellas

ideas o conceptos utilizables luego en la propia” (2000, s. 26). Tyto texty byly v minulosti především francouzské, dnes jsou většinou anglické.

Proti lexikálním galicismům a anglicismům není co namítat, neboť se podílejí na obohacování jazyka. García Yebra se především snaží zvýšit obezřetnost překladatelů, a vůbec vzdělaných uživatelů jazyka, před prozodickými galicismy (*galicismos prosódicos*), jejichž přízvuk byl vytvořen na základě francouzštiny, a neodpovídá tedy etymologicky své latinské nebo řecké předloze, a morfologickými galicismy (*galicismos morfológicos*), jak nazývá slova latinského nebo řeckého původu, jejichž struktura byla ovlivněna francouzštinou (*ibid.*).⁸ Odhaduje, že počet takto chybně vytvořených slov se ve španělštině blíží tisícovce (*ibid.*, s. 27).

Ve stati „Sobre la formación de términos técnicos“, obsažené v prvně jmenovaném manuálu, vysvětluje latinskou normu, podle níž se má řídit přízvuk ve španělštině (2004a, s. 28). Zabývá se zde i vlivem angličtiny na španělštinu v současné době. Výhodou je, že angličtina je dostatečně vzdálený jazyk na to, aby mohl přímo působit na tvoření přízvuku nebo struktury slova jako francouzština. Na druhou stranu, španělština přijímá stále více termínů z angličtiny, aniž by je přizpůsobila, a to je, dle Garcíi Yebry, mnohem větší nešvar (2004a, s. 36).

Překlad odborných textů ve Španělsku dosáhl dle názoru Valentína Garcíi Yebry vyšší úrovně než překlad literární (1983, s. 40). Kvalita překladů se zlepšila hlavně v oblastech přímo spjatých s praxí, např. v obchodu, telekomunikacích, technice nebo v politice.

Rozdíl mezi kvalitou literárních a odborných překladů si badatel vysvětluje několika způsoby. Jedním z nich je výběr a vysoké ohodnocení těch nejschopnějších odborných překladatelů. To motivuje další zájemce o překlad a překladatelským školám poskytuje dostatek uchazečů. Druhým důvodem je skutečnost, že prospěšné spojení lingvistiky a překladu se uskutečnilo především na poli odborného překladu (1983, s. 41). Na rozdíl od

⁸ Této problematice se věnuje i slovník, vydaný Garcíou Yebrou v roce 1999, *Diccionario de galicismos prosódicos y morfológicos*, Madrid, Gredos. V této práci jsme ho nezahrnuli do analýzy, neboť se nedotýká přímo translatologie.

literárního jazyka, založeného na individualitě, tíhne odborný jazyk k co nejobecnějšímu vyjádření a k internacionalizaci (ibid., s.42), což jazyky sbližuje, a tím také překlad usnadňuje.

Jazyk odborných textů usiluje o přesnost. Úkolem odborného překladu je reprodukovat jednu pojmovou strukturu (*estructura conceptual*) druhou, tak aby obsah zůstal nezměněn (1983, s. 47). Proto se teorie, která se zabývá odborným překladem, bude zakládat na konceptu invariantnosti (*invariancia*, ibid.). Tento pojem však již dále nevysvětluje, ani se mu nevěnuje.

Důležité je, aby si překladatel uvědomil odpovědnost, kterou za své dílo nese. Zatímco nepovedený překlad literatury může poškodit pouze prestiž svého tvůrce, špatný překlad odborného textu může mít mnohem horší následky - ne pro překladatele, ale pro příjemce jeho díla (1994, s. 415).

5.3.11 Problematika překladu z románských jazyků

Ve studii *Problemas de la traducción de las lenguas románicas* (1994, s. 345-365) García Yebra nabízí pouze stručný teoretický úvod, avšak přináší velkou řadu autentických chybných překladů z francouzštiny, portugalské a italštiny a jednotlivé chyby pak analyzuje.

Je přesvědčen, že ve Španělsku by se našlo mnohem více dobrých překladatelů z němčiny, angličtiny, nebo třeba z ruštiny, než z italštiny a portugalské. Vysvětluje si to tím, ostatní románské jazyky jsou Španělům víceméně srozumitelné, a proto málokdo vynaloží tolik úsilí, aby pronikl do jejich hloubi (1994, s. 345n).

Největším problémem, s nímž se u překladu z románských jazyků setkává, jsou *falsos amigos* a jazykové interference (*interferencias lingüísticas*). *Falsos amigos* nesou často vinu za špatné porozumění textu originálu, interference zase negativně ovlivňují fázi vyjádření.

García Yebra tedy navrhuje jako nejužitečnější řešení vytvářet praktické příručky pro překladatele mezi španělštinou a jinými jazyky, kde by byl uveden co nejpodrobnější seznam problematických výrazů (1994, s. 350).

Na jazykové interference, k nimž dochází vlivem francouzštiny a angličtiny, je zaměřena také X. kapitola manuálu *Teoría y práctica de la traducción* (1982/1989). I zde lze najít mnoho inspirativních příkladů.

Zvláštní pozornost věnuje García Yebra překladům mezi španělštinou a galicijštinou. Do galicijštiny se až do 19. století překládalo pouze minimálně (1994, s. 375). Ve 20. století, hlavně v 80. letech, se situace výrazně zlepšila, avšak velká část překladů je pořízena ze španělštiny. García Yebra to považuje za zbytečné plýtvání silami, protože každý Galicijec si může španělské dílo přečíst v originále (1994, s. 376), neboť znalost španělštiny je povinností vyplývající přímo ze španělské ústavy. Podle Garcíi Yebry by rozvoji galicijské kultury prospělo mnohem více, kdyby se zaměřila na překlady z jiných velkých literatur.

Na druhou stranu je zastáncem překladů důležitých děl z galicijštiny – a také katalánštiny a baskičtiny – do španělštiny. Je to jediný způsob, jak jim zajistit větší okruh čtenářů (1994, s. 380). Různost jazyků používaných ve Španělsku je ústavou považována za kulturní dědictví a překlad literatury v těchto jazycích napsané má blahodárny vliv na jejich udržování a rozvoj.

5.3.12 Problematika překladu z klasických jazyků

Překládání z klasických jazyků se svou povahou odlišuje od překladu z moderních jazyků zejména proto, že zde slouží jako nástroj, jehož prostřednictvím se tyto jazyky studují.

Podle Garcíi Yebry (1994, s. 254) je překlad z klasických jazyků, obzvláště z řečtiny, mnohem složitější disciplínou než překlad z románských i germánských jazyků. Největším problémem je typologická vzdálenost mezi

analytickou španělštinou a převážně syntetickou řečtinou a latinou. U řečtiny je navíc v porovnání s latinou mnohem obtížnější zvládnout slovní zásobu.

V případě latiny je důležitá velmi dobrá znalost latinské morfologie, aby mohl překladatel snadno vyhledat ve slovníku základní tvar určitého jména nebo slovesa. V první fázi překládání musí důkladně provést morfosyntaktickou analýzu originálu, neboť může dojít ke dvojímu pochopení originálu vinou existence shodných tvarů pro více jmenných pádů a také absencí členu. K vyjasnění mnoha pochybností může někdy pomoci pouze kontext, proto je základem úspěchu nejdříve podrobně přečíst celé dílo.

Na svůj úsudek by se překladatel měl spoléhat pouze v případě, že dvojznačnost nelze vyřešit jinak. Jak García Yebra (1994, s. 325n) ukazuje na příkladu jednoho verše z Ovidiových *Proměn*, rozum není vždy spolehlivým ukazatelem, protože nebere v úvahu individuální styl či „rozmary“ autora originálu.

Pokud však originál obsahuje skutečný dvojsmysl, má překladatel dvě možnosti: buď se ho snažit zachovat, nebo ho vypustit. Záleží také na tom, jestli se v textu vyskytuje úmyslně nebo neúmyslně. V prvním případě by se měl překladatel pokusit o jeho zachování. Pokud ovšem nenajde ve svém jazyce způsob, jak dvojsmysl zachovat, doporučuje García Yebra (1994, s. 339) uchýlit se k vysvětlující poznámce. Podle něj není poznámka výrazem neschopnosti překladatele, naopak je někdy přípustná, nebo dokonce nutná.

García Yebra (1994, s. 341n) se zamýšlí i nad problémem překladu latinské poezie veršem nebo prózou. Překlad veršem ubírá dílu na přesnosti. Navíc ve španělštině neexistuje žádný typ verše, kterým by se dal dokonale vystihnout rytmus klasických veršů. Jejich podstatou je totiž kvantita slabik, zatímco španělský verš se opírá o počet slabik a rozmístění přízvuků.

Navrhovaným řešením překladu klasického hexametru je volný verš, tedy bez rýmu i bez pevného počtu slabik. Tento postup je určitým kompromisem mezi překladem veršem a překladem prózou. Umožňuje zachování podstaty a mimořádných rysů původního díla a zároveň poskytuje širší možnosti pro vyjádření jeho obsahu.

Pokud jde o překlad z řečtiny, García Yebra čerpá převážně ze své zkušenosti s překladem Aristotelovy *Metafyziky* a *Poetiky*. Jejich obtížnost spatřuje v osobitém Aristotelově stylu a ve výběru témat, do něhož vstupuje velká časová i kulturní vzdálenost mezi autorem a překladatelem. Navíc jsou obě díla útržkovitá a části na sebe někdy nenačuzují (1994, s. 255).

Na druhou stranu překladatel velkých starověkých děl má výhodu oproti překladateli těch moderních. Ta spočívá v existenci komentářů jednotlivých děl. Čím novější jsou, tím lepší. Překladatel má k dispozici i dobré slovníky, jak obecné, tak odborné. Nedocenitelným pomocníkem při překládání Aristotela je podle Garcíi Yebry *Index Aristotelicus*⁹, v němž jsou zahrnuta všechna užití jednotlivých slov z celého filozofova díla.

Dalším způsobem, jak se vypořádat s obtížností textu, je používat předchozí překlady díla. Pro Garcíu Yebru (1994, s. 256) rozhodně není důvod takovou pomůckou opovrhovat nebo se za ni stydět. On sám pro porozumění těm nejsložitějším pasážím používal latinské, německé, anglické, italské, portugalské a francouzské překlady, za nejužitečnější pak považoval ten latinský. Jako samozřejmost pak bere důkladnou znalost všech předchozích překladů do svého jazyka.

Při konzultaci jiných překladů daného díla se však překladatel vystavuje riziku, že zopakuje chyby svých předchůdců. Proto by se neměl slepě spoléhat na jejich autoritu ani na jejich počet a musí brát v potaz nejen kontext samotného díla, ale často i ostatních děl autora.

Na druhou stranu se ovšem v každém překladu dají nalézt podařené formulace, a proto by bylo škoda je nepoužít pouze kvůli snaze odlišit se od ostatních verzí (1983, s. 249n). Takový postup jenom nahrává vzniku nedokonalostí a negativně ovlivňuje kvalitu překladu.

Naopak, za velký prohřešek považuje García Yebra překládat původní latinská nebo řecká (nebo jakákoliv jiná) díla prostřednictvím jiných jazyků, bez znalosti jazyka originálu (1983, s. 246). K tomu docházelo ve Španělsku většinou přes francouzštinu. Autor takového překladu (*retraductor*) nepřiznal,

⁹ Bonitz, H. (1961), *Index Aristotelicus*, Walter de Gruyter, Berlín

z jakého jazyka překládal a maskoval svůj poklesek formulacemi typu „traducción española“ nebo „versión española de“, za nimiž následovalo jeho jméno. „Por fortuna, casos de tal desfachatez no son ya frecuentes,“ (ibid.).

Jak již bylo řečeno v kapitole V.3.8, úkolem překladatele není pozměňovat styl autora originálu jakýmkoli způsobem. García Yebra při svém překladu usiloval o zachování Aristotelova stylu, který postrádá veškeré zdobné prvky a je velmi zhuštěný. Básník a filolog Dámaso Alonso ohodnotil jeho překlad takto: „Pero [la traducción] resulta un tanto áspera y desabrida. No se lee con la fluidez de otras suyas. Quizá es que lo exige así el texto aristotélico,“ (1983, s. 255). Tato slova byla pro Garcíu Yebra největší pochvalou.

5.3.13 Práva a povinnosti překladatele ve Španělsku

Kromě otázek, týkajících se přímo překladu, se Valentín García Yebra zabýval také otázkami souvisejícím s výkonem povolání překladatele ve Španělsku. Není spokojen s pozicí překladatele ve společnosti, s jeho nedostatečným sociálním uznáním. Této problematice věnuje tři kapitoly ve své knize *El buen uso de las palabras* (2003), zájem o ni je však zřejmý i v dřívějších publikacích (*Relaciones entre editores y traductores*, 1983, s. 353nn).

Velmi ho trápí přehlížení morálních práv překladatele. Podle něj (2003, s. 297nn) by mělo být samozřejmostí uvádění jména překladatele zároveň s názvem a autorem díla, neboť je to právě překladatel, kdo má největší zásluhu na zprostředkování díla čtenářům, kteří si ho nemohou přečíst v originále. A těch je vždy většina.

¿Cuántos lectores de lengua española, cuántos críticos literarios, cuántos cultivadores de la literatura, pueden afirmar con verdad que, para leer a Homero, a Virgilio, a Dante, a Shakespeare, a Camoens, a Goethe, a Ibsen, a Dostoievski, a

Tagore (por citar sólo a los escritores de lenguas indoeuropeas), no tienen que valerse de traducciones? (2003, s. 297).

V případě, že překladů existuje několik, by bylo vhodné doporučovat (například v tisku) ten nejzdařilejší. Čtenáři by ocenili, že vědí, po jaké verzi mají sáhnout a komu za ni vděčí.

Dříve se publikovaly překlady do španělštiny bez jakékoli zmínky o jejich autorovi. V současnosti už je taková praxe nepřipustná, často se však citují různí autoři krásné literatury a přitom se neuvádí jméno překladatele. García Yebra (2003, s. 299) to považuje za nespravedlnost, protože bychom měli být vděční těm, kdo nám umožnili číst poklady světové literatury.

Tento problém se týká ovšem i literatury odborné. Pokud je citováno dílo nějakého odborníka, měl by autor publikace uvést, že se buď jedná o jeho vlastní překlad, nebo zmínit jméno překladatele. Když to neudělá, porušuje právo překladatele na uznání jeho autorství.

Samozřejmostí by mělo být i to, že se recenzent nové publikace zaměří nejen na obsah díla, ale i na kvalitu překladu (2003, s. 300). Obsah díla závisí pouze na autorovi, ale jeho vyjádření je především věcí překladatele. K tomu, aby mohl literární kritik opravdu posoudit kvalitu překladu, musel by být schopen porovnat ho s originálem. To se bohužel často nestává. O další problematice kritiky překladu budeme pojednávat v následujícím oddíle.

Nedostatečné uznání překladatelovy práce se projevuje také v jeho finančním ohodnocení a společenském postavení.

En general, logra entre nosotros más prestigio quien escribe de manera mediocre o incluso mal un libro propio – aunque a veces sólo tenga de propio el disfraz de las ideas ajenas o la ocultación de sus fuentes – que quien traduce bien y hasta con maestría un libro ajeno, (2003, s. 301).

Část viny spočívá i na vydavatelích, protože často podceňují zásluhu dobrého překladu na úspěchu díla. Vydavatel by měl dobrého překladatele ocenit výší odměny a také chválou. „El buen traductor es un artista de la

palabra escrita, y todo artista, aunque trate de disimularlo, es muy sensible al elogio,“ (1983, s. 363).

Vydavatelé jako důvod pro nižší sazby uvádějí to, že často musejí zaplatit také korektora. Důležitým faktorem je také výše sjednané odměny autorovi originálu. García Yebra udává (2003, s. 302), že na zaplacení překladatele zbývají vydavateli pouhá 4 až 2% z prodejní ceny. Takové ohodnocení není dostatečné. Navíc je nespravedlivé, že pokud dojde k novému vydání díla, překladatel nemá zisk z úspěchu, na němž má nepochybně také zásluhu.

Una mejor remuneración de los traductores acrecentará su prestigio; y hará que se incorporen a su profesión personas bien dotadas, que, si no, buscarán para su actividad otros horizontes, (ibid.).

Překladatelé by se měli snažit – jednotlivě i organizovaně prostřednictvím profesních asociací – o to, aby jim byly přiznány důstojné honoráře. K tomu, aby si mohli dělat nárok na práva, musí také plnit své povinnosti. Ty se dají shrnout jednoduše: musí odvádět svou práci co nejlépe (1983, s. 366).

Není pochyb o tom, že práva vždy vyplývají z povinností. U překladatelů směřují do dvou stran. Mají povinnosti vůči autorovi a vydavateli originálu a zároveň vůči vydavateli a čtenářům překladu. V tomto smyslu také všeobecně vůči mluvčím jazyka, do kterého knihu překládají.

Povinnost vůči autorovi spočívá podle Garcíi Yebry (2003, s. 303) především v co nejpřesnějším převodu díla a v použití ekvivalentního stylu. Pokud se to překladateli nepodaří, nejen že poškodí reputaci autora originálu, ale způsobí jemu i vydavatelům ekonomické škody.

Špatní překladatelé navíc poškozují ty dobré, protože snižují prestiž povolání a z toho plynoucí výši honorářů. Není naplněno ani právo čtenářů na seznámení se s celistvým sdělením autora originálu. A pokud se v překladu

vyskytují i jazykové a stylistické chyby, poškozují překladatel jazyk, do něhož překládá.

5.3.14 Kritika překladu

Ukázat, jak se má správně překládat, je pouze jednou stránkou věci. Neméně důležitá je schopnost hotový překlad kvalitně posoudit. García Yebra tomuto problému věnuje třetinu monografie *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia*. (1983), přednášku „Crítica de la traducción“ publikovanou v *Traducción: historia y teoría* (1994), ale zmiňuje ho i v jiných částech díla. Svědčí to o jeho zájmu o tuto, do té doby opomíjenou, disciplínu.

Způsob, jak se má postupovat, aby byl překlad kvalitní, může přiblížit teorie překladu. Zajímá se především o překlad jako proces. Výsledek tohoto procesu je předmětem studia kritiky překladu (1994, s. 430). Teoretické poznatky jsou základem pro zhodnocení překladu.

La misión del crítico es mostrar si, en la traducción juzgada, se ha alcanzado o no el ideal. Y, si no se ha alcanzado, decirlo y explicar por qué, exponiendo las desviaciones de la traducción con respecto al original (ibid, s. 431).

Pokud je překlad opravdu povedený, je úkolem kritika ho vychválit a zdůraznit překladatelovy zásluhy. V opačném případě, kdy se překlad ideálu nepřibližuje, slouží dobře podložená kritika jako inspirace pro ty překladatele, kteří se chtějí neustále zdokonalovat.

Kritika překladu by se také měla vyučovat jako samostatný teoreticko-praktický předmět v posledních ročnících vysokoškolského studia (1994, s. 167) a měl by jí být věnován prostor ve výzkumu na akademické půdě.

García Yebra konstatuje (ibid.), že opravdová kritika překladu se do té doby ve Španělsku nedělala, a proto ani nemohla přispět ke zlepšení kvality překladu. Nepovažuje za kritiku překladu, když je v posledních několika

větách recenze řečeno, že se překlad čte dobře, nebo když se kritik omezí na odsouzení několika chyb. Kritik překladu by měl poukázat na chyby překladatele, ale také by měl vyzdvihnout dobrá řešení a vysvětlit, proč zaujal takové stanovisko. Literární kritik může posoudit strukturu díla, i když nezná jazyk originálu, ale nemá dostatek prostředků, aby dokázal odborně zhodnotit překlad.

La crítica de la traducción es de otro género. Para ejercerla se necesitan aproximadamente los conocimientos requeridos para ser buen traductor: el conocimiento de la lengua original, el conocimiento de la materia tratada, y, muy especialmente, el conocimiento profundo de la lengua en que se ha escrito la traducción. Y es preciso, naturalmente, confrontar el texto producido por el traductor con el texto original. Sin esta confrontación es imposible advertir y explicar las desviaciones de la traducción y los aciertos del traductor (1994, s. 168).

García Yebra neposkytuje návod, jak postupovat při kritice překladu, analyzuje však množství příkladů. Jedná se často o velmi krátké, izolované jednotky v rozsahu věty nebo několika veršů, někdy porovnává i celé básně.

Z jeho analýz lze vyčíst, jakých jevů si všímá. Kritizuje neekvivalentní užití slovesného času, zaměňování hyponym s hyperonymy, vynechávání hodnotících adjektiv nebo adverbí, chyby plynoucí z neporozumění originálu, neznalost mimojazykových reálií, špatný výběr formy verše u překladu poezie a všeobecně různé druhy nepřesností. Kritizuje také nedodržení syntaktické struktury originálu, to se ovšem z pohledu současné translatologie jeví jako příliš přísné kritérium. Uznává, že nejtěžší je vyhovět stylu původního díla; čím vyšší styl, tím obtížnější (1994, s.433nn).

Ve svém díle *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia.* (1983) kritice překladu věnuje celou třetinu knihy (s. 163 – 274). Tato část obsahuje studie konkrétních překladů. Jeho kritiky překladu jsou založeny na

poznacích teorie překladu a lingvistiky, ale také na znalosti širokých souvislostí, ať už historických, filologických, nebo literárních.

Ve svých studiích např. podrobuje kritice překlady klasické poezie z dílny ekvádorského jezuita Aurelia Espinosy Pólita, porovnává různé překlady jednoho dvojsmyslného verše z první Vergiliovy eklogy *Zpěvů pastýřských (Bucólicas)*, kriticky analyzuje překlady J. Guilléna některých básní Paula Valéryho a také srovnává čtyři verze španělského překladu Rimbaudova sonetu „Voyelles“.

5.3.15 Dějiny překladu

Zájem o dějiny překladu můžeme u Garcíi Yebry rozdělit na tři oblasti: obecné dějiny překladu, dějiny překladu ve Španělsku a jednotlivé osobnosti nebo díla v dějinách překladu. Je pravda, že tyto tři sféry se často v jeho díle prolínají. Cílem tohoto oddílu je představit nejdůležitější tematické linie, jimiž se García Yebra zabýval a stručně přiblížit jím prezentované poznatky. Budeme vycházet především z monografií *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia.* (1983), *Traducción: historia y teoría* (1994) a *Traducción y enriquecimiento de la lengua del traductor* (2004b).

5.3.15.1 Obecné dějiny překladu

Studium dějin překladu je významné z několika hledisek. Jeho účelem je poznat vývoj překladatelské aktivity a její úlohu v různých obdobích. Pro Garcíu Yebra je pak hlavním cílem dějin překladu prokázat, jak se prostřednictvím překladu rozvíjely vyjadřovací možnosti jednotlivých jazyků, formovaly se národní literatury a zvyšovala se kulturní úroveň národů.

La traducción ha sido desde hace milenios uno de los procedimientos más importantes, acaso el más importante, para la propagación de la cultura, para la creación y el desarrollo de nuevas literaturas y para el enriquecimiento de las lenguas usadas para traducir. Esto se comprendería muy bien con la simple lectura de una buena historia de la traducción. Desgraciadamente, no puede hacerse tal lectura, porque no existe una buena historia de la traducción (1994, s. 11).

García Yebra se tedy snaží alespoň částečně zaplnit mezery v této oblasti. S prokazováním povznášejícího vlivu překladu začíná už ve starověku a orientuje se výhradně na západní civilizaci. Její kořeny však musíme hledat na Blízkém východě. Pro toto období neexistuje z hlediska dějin překladu dostatek materiálů, proto ho García Yebra nazývá protohistorií překladu (*protohistoria de la traducción*).

U zrodu písma stáli Egypťané a Sumerové. Na rozdíl od egyptských hieroglyfů bylo sumerské klínové písmo vhodnější pro rozšíření mezi další národy v oblasti. Kromě administrativních a obchodních záznamů se do něj začaly přepisovat i náboženské a literární texty.

Území Mezopotámie sdíleli společně se Sumery také Akkadové. Akkadská literatura se začala vyvíjet později než sumerská a v jejích počátcích lze spatřit jasný vliv sumerských prvků (1994, s. 14). Okolo 18. stol. př. n. l. se objevují první známé dvojjazyčné dokumenty – sumerské texty následuje doslovný akkadský překlad. V té době také již existují první sumersko-akkadské slovníčky. Jsou to pravděpodobně první dvojjazyčná lexikografická díla (*ibid.*, s. 15).

Příkladem, který dokazuje, jak se jednotlivé kultury navzájem obohacovaly, může být *Epos o Gilgamešovi*. Ten byl v oblasti Blízkého východu přeložen do několika jazyků. Vyskytuje se v něm motiv potopy světa, jenž se s obdivuhodnou podobností objevuje v bibli, v řecké a posléze římské literatuře. Ze sumersko-akkadské, babylonské, churritské a kananejské literatury čerpá také písemnictví chetitské.

Všeobecně je ovšem obtížné určit, do jaké míry se jedná o překlady a do jaké o adaptace určitých témat. V každém případě všechny tyto národy praktikovaly překlad, ať už explicitní (*traducción explícita*) nebo implicitní (*traducción implícita*, viz 5.3.10).

Mezopotamská a egyptská literatura silně ovlivnila hebrejskou a řeckou kulturu, která tvoří nejdůležitější základy kultury západní. Řecká a hebrejská literatura explicitní překlad ve svém klasickém období neprotikovala, nebo o tom alespoň nemáme zprávy (1994, s. 20). Podněty, jež na obě působily, byly spíše nepřímé.

Vliv egyptské literatury se projevuje v některých žalmech a pasážích Starého zákona. Etika rozvíjená v naučných spisech ovlivnila nejen Starý zákon, ale vlastně celý Blízký východ (ibid., s. 21).

Řecká kultura, sama tvořená směsicí různých národů s vlastními kulturami, byla také nepochybně obohacena díky různým cizím vlivům. Ty se projevovaly v jazyce, náboženství i v umění.

La lengua griega es, en lo fundamental, indoeuropea, pero al menos el 40% de sus palabras no son de origen indoeuropeo. Y la religión agrupaba inextricablemente elementos indoeuropeos, mediterráneos y asiáticos (1994, s. 25).

Obchodní a diplomatické vztahy, které Řekové pěstovali se svými sousedy, závisely na překladu, přinejmenším implicitním, velmi často také na tlumočení.

Z řecké literatury čerpala inspiraci latinská literatura. Její průkopník, Livius Andronicus, přeložil v polovině 3. stol. př. n. l. *Odyseu*, a tím zavedl do latiny epiku a básnický jazyk. Napsal také několik divadelních her a dle jejich úryvků lze soudit, že šlo o adaptace řeckých předloh (1994, s. 30).

Z řeckých modelů vycházeli také intelektuálové okolo Scipiona Aemiliana (2. stol. př. n. l.), kteří se věnovali řecké poezii, studiu historie, filozofie a rétoriky. V této době neměla latinská literatura žádné latinské

modely k dispozici, a překlad byl tedy nutný. García Yebra shrnuje překladatelskou praxi v tomto období následovně:

En la llamada época arcaica de la literatura latina, (...), los escritores latinos se aproximaron a la traducción estricta, tal como la entendemos hoy, pero sin retroceder ante adiciones u omisiones, con frecuencia inevitables, cuando eran traducciones en verso (1994, s. 46n).

Klasické období římské literatury, doba Cicerona a Augusta, je provázeno rostoucí překladatelskou činností. Pořizovaly se nové verze starších překladů a nadále se imitovaly řecké vzory. Cicero do svých spisů zahrnul části děl řeckých autorů. Nejedná se ovšem o překlady v moderním smyslu, spíše o adaptace (1994, s. 37).

Římská literatura přejímá vlivy řecké ve všech oblastech: v epice, lyrice i dramatu.

Las obras originales de los grandes autores latinos están impregnadas de sustancia helénica. (...) No se trata de traducciones explícitas. Pero la traducción implícita está en la base de tales obras. Por la traducción implícita pasa a Lucrecio la doctrina epicúrea, suena en Horacio la lírica de Alceo, alienta en Virgilio el espíritu homérico (1994, s. 47).

Nejpřekládanější knihou všech dob je nepochybně bible. S pořizováním jejích překladů se začalo již ve starověku. Podle Nidy a Tabera (García Yebra, 1983, s. 288) se na překladech bible do zhruba osmi set jazyků podílelo okolo tří tisíc osob jenom v posledních desetiletích, a bible se tak stala dostupnou pro 80% světové populace. Celkem je přeložena do více než tisíce jazyků. Je to zřetelným dokladem toho, že překlad je prostředkem, jímž se kultury navzájem ovlivňují a obohacují své literatury.

García Yebra přináší přehled těch nejvýznamnějších verzí vzniklých v různých obdobích v řečtině, latině, góštíně, angličtině a němčině. Prvním z románských jazyků, do něhož byla bible přeložena, byla francouzština.

Konstatuje (1983, s. 298), že románské kultury všeobecně začaly pociťovat potřebu překládat z latiny do národních jazyků mnohem později, neboť latina byla dlouho společným jazykem těch, kteří se mohli zajímat o četbu.

Významným přispěním Španělska k šíření vzdělanosti byla práce překladatelů tzv. Toledské školy. Týká se to především filozofických a vědeckých spisů. Překládání z arabštiny do románštiny a z ní do latiny navíc významně posloužilo i samotné španělské literatuře.

Este ejercicio de traducir del árabe al romance, aunque sólo fuese oralmente, preparó al castellano para el pleno uso de la prosa literaria y científica, de que se mostró capaz en la segunda mitad del siglo XIII (1983, s. 302).

Valentín García Yebra vyzdvihuje nutnost zaznamenávat a klasifikovat množství překladů mezi jednotlivými literaturami. Soubor přeložených děl z jednoho jazyka podle něj představuje jakousi esenci, která obohacuje druhou literaturu, protože většinou se překládají jen ti nejlepší autoři (1983, s. 304).

Y la lista total de obras de una literatura que han pasado mediante la traducción a formar parte de otra será el dato fundamental para enjuiciar el influjo ejercido por aquélla sobre ésta (ibid.).

Ovšem pro detailnější přehled by bylo také zajímavé zjistit, v jakém nákladu knihy vyšly, kolik se jich prodalo, a především jaká byla jejich kvalitativní úroveň a schopnost ovlivnit čtenáře (mezi nimi pak hlavně spisovatele).

5.3.15.2 Španělské dějiny překladu

V přednášce *La traducción en la cultura española* (knižně 1983, s. 307-330) vytyčuje García Yebra hlavní mezníky dějin překladu ve Španělsku.

Za první významný překladatelský počín na území Pyrenejského poloostrova může být považován Wulfilův překlad bible z řečtiny do góštiny ve 4. století. Tento jazyk však brzy zanikl a Gótové přijali latinu.

Opravdová aktivita v rámci španělského překladu začíná ve 12. stol. a už na jeho konci a ve století 13. dosahuje velmi vysoké úrovně (1983, s. 307). Toto období je spjato především s fungováním tzv. Toledské školy, kam byly přesunuty knihy z al-Hakamovy knihovny v Córdobě nebo dovezeny z Východu. V té době v Toledu žili pohromadě křesťané, muslimové i židé. Právě židé často sloužili jako prostředníci při překládání, neboť k jejich dobrému vzdělání patřila i znalost arabštiny.

Z arabštiny se překládala především díla původně přeložená z řečtiny, ale i arabské originály. Důležitou úlohu, jak jsme již zmínili, měli židé. V první fázi existence Toledské školy překládali ústně do románštiny a další překladatel pak text převáděl do latiny. V druhé fázi, za vlády Alfonse X. Moudrého, kdy se cílovým jazykem už stala sama románština, židovský překladatel do ní převedl text ústně a z něj pak druhý účastník procesu vytvořil finální verzi (1983, s. 313).

Vliv tzv. Toledské školy na evropskou vzdělanost byl velmi významný. Podle některých vědců lze například rozdělit scholastické dějiny do dvou období: před rokem 1200, kdy měli scholastici k dispozici pouze nepatrnou část díla řeckých filozofů, a po roce 1200, kdy už měli nesrovnatelně více zdrojů moudrosti (1983, s. 317). Pro ilustraci, Aristotelova *Metafyzika* existovala v několika latinských verzích od prvních dekád 13. století.

Alfons X. podporoval kromě překladů do latiny a románštiny také překlady do dalších národních jazyků, a Španělsko se tak stalo článkem, který spojoval Západ s Východem.

El encuentro con la cultura árabe y su transmisión por la escuela toledana de traducciones latinas se asemeja, en el orden cultural, a lo que fue más tarde, en el económico, el descubrimiento de América. La España de los siglos XII y XIII penetra en el mundo de la cultura islámica, recoge tesoros inimaginados y, trasvasándolos al latín, los pone a disposición de toda la Europa culta (1983, s. 321).

Ve třech přednáškách z roku 1988 (knižně 1994, s. 113-170) se García Yebra zabývá dalšími významnými obdobími z hlediska dějin překladu ve Španělsku: dobou vlády Juana II. (1406 – 1454), Zlatým věkem a 20. stoletím.

Překlady vznikající během první poloviny 15. století byly, dle autora přednášky, důležité ze dvou důvodů. Zprvč připravily kulturní substrát pro další překlady a zadruhé přispěly k rychlejšímu rozvoji španělštiny (1994, s. 114). Překládali se především klasičtí latinští autoři a italští humanisté, píšící latinsky i italsky. Španělština v té době ještě nedosahovala takového stupně vývoje, aby byla schopna přivlastnit si formální krásu starých klasiků. Nicméně samotné seznámení s klasickými tématy bylo pro její literární rozvoj přínosné.

Většina tehdejších spisovatelů zároveň také překládala. García Yebra se věnuje pouze několika nejvýraznějším osobnostem doby. Mezi ně patří Enrique de Aragón, jehož překlad Aeneidy je vůbec prvním do národního jazyka, Alfonso de Cartagena, překladatel Seneky, Marqués de Santillana, který sám nepřekládal, ale nechal přeložit Homéra, Vergilia, Ovidia a také Petrarku, Boccaccia a další. V této době také vznikají překlady fantastické literatury spjaté s potulným rytířstvím.

Literární jazyk tohoto období se vyznačuje vysokou frekvencí latinismů. Zatímco syntaktické latinismy se ve španělštině neuchytily, lexikální časem zdomácněly, dodaly jazyku velké množství chybějících výrazů a výrazně ho tak obohatily.

Období Zlatého věku španělské literatury vymezuje García Yebra (1994, s. 135) nástupem Karla I. na trůn (1516) a smrtí Calderóna de la Barky (1681). V této době dochází k rozkvětu všech žánrů španělské literatury. Překlad se na něm také podílí, především prostřednictvím práce humanistů, ale i spisovatelů.

(...) la traducción en general, y en particular la de los grandes autores de Italia (Dante, Petrarca, Ariosto, Sannazaro, Tasso), floreció en España durante el Siglo de Oro con fuerza y esplendor semejantes a la pujanza y brillo de la literatura original (1994, s. 151).

García Yebra předkládá seznam několika desítek těch nejvýznamnějších překladatelů (1994, s. 137n), z bližší perspektivy se zabývá jen několika jedinci a jejich překlady. Patří mezi ně Juan de Jáuregui, Fray Luis de León, překladatel z hebrejštiny, řečtiny, latiny a italštiny, Francisco de Quevedo, který k těmto jazykům přidal ještě francouzštinu, Hernando Acuña, humanista Vicente Mariner a Juan Boscán, autor krásného překladu Castiglionova *Dvořana (El cortesano)*.

V poslední přednášce věnované dějinám překladu ve Španělsku se přesouváme až na konec 20. století. V něm zaznamenala překladatelská aktivita takový kvantitativní rozmach, že nelze vyjmenovávat jednotlivé překladaatele ani přeložená díla. García Yebra se tedy zaměřuje na tehdejší stav a další perspektivy tohoto oboru lidské činnosti a rekapituluje dosažené úspěchy, ale také se snaží definovat výzvy budoucnosti (1994, s. 152-170).

Bohužel, kvantita překladů není spojena s kvalitou. Málokdy ve Španělsku překládají spisovatelé. Podle Garcíi Yebry (ibid., s. 153) to souvisí s nedostatečným uznáním, které se této profesi – v porovnání s jinými západními zeměmi – dostává. Někteří významní španělští spisovatelé (např. Unamuno, Juan Ramón Jiménez, Jorge Guillén) se pod své překlady

podepsali, ale další překládali anonymně, nebo pod pseudonymem, jako by se za tuto činnost styděli.

Značný vliv na rozvoj překladu má také postoj různých státních institucí. García Yebra (ibid., s. 156) shledává jako pozitivní přístup španělského ministerstva školství, které podporuje různá vzdělávací centra pro budoucí překladatele, a ministerstva kultury, jehož role spočívá ve vyhlašování každoročních cen za překlad a v podpoře překladů vysoké kulturní hodnoty. Důležité také je, že se na konci 80. let začínají pořádat konference a symposia věnovaná překladu. Sám akademik vyjmenovává čtyři taková setkání, jichž se zúčastnil během dvou let (ibid., s. 157).

Překlad v průběhu 20. století prošel velkým vývojem. Jedním z jeho rysů je úplná změna podílu překladů z jednotlivých jazyků.

Todavía en el siglo XIX se traducía en España del griego y sobre todo del latín tanto como del francés y más que del inglés o del alemán. En nuestro siglo, el enorme aumento del número de traducciones en España se ha nutrido fundamentalmente de obras de autores modernos, principalmente franceses, ingleses, alemanes e italianos (1994, s. 157).

Druhým takovým rysem je výrazná změna poměru literárních a neliterárních překladů. Především počet vědeckých a technických překladů neustále narůstá. Ovšem dobrých překladatelů je stále málo. García Yebra (1994, s. 161nn) tedy vyzývá k další aktivitě v rámci profesionálních asociací, zdůrazňuje nutnost vytváření dalších vzdělávacích center pro překladatele a nutnost investovat do translatologického výzkumu. Opět také upozorňuje na to, že je třeba zvýšit sociální uznání této profese a přiznat překladatelům důstojnou odměnu za jejich práci.

5.3.15.3 Osobnosti a díla v dějinách překladu

V tomto oddíle stručně představíme oblasti dějin překladu, jimiž se García Yebra zabýval, ale pro jejich velmi konkrétní charakter je nelze zařadit do předchozích částí. Jednotlivé studie jsou obsaženy v monografii *Traducción: historia y teoría* (1994).

První z nich, nazvaná „Un curioso error en la historia de la traducción“, se zabývá veršem 133 Horatiova *Listu k Pisonům (Epístola a los Pisones)* „*nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres*“ (1994, s. 49). Zatímco svatý Jeroným a mnozí další pochopili, že se Horatius vyslovuje proti doslovnému překladu, García Yebra dokazuje (ib., s. 55), že se básník obrací na své mladší kolegy básníky a radí jim, aby se nesnažili za každou cenu hledat neotřelá témata, ale aby je nově vyjádřili.

Článek „Ni hiedra ni calabaza“ (1994, s. 65) pojednává o konkrétním problému při překladu bible. V *Septuagintě* byl název rostliny, která dávala stín Jonášovi, přeložen jako *dýně*, zatímco překladatel *Vulgáty*, svatý Jeroným, ho přeložil jako *břečťan*, ačkoli věděl, že ani jeden neodpovídá hebrejskému originálu. García Yebra analyzuje důvody, jež ho k tomu vedly, a zvažuje možná řešení.

Ve stati „Traducciones (?) de Lucano en la *Primera Crónica General de España*“ García Yebra posuzuje, jakým způsobem se přistupovalo k překladu na dvoře Alfonse X. Za vzor si bere překlad Lucanova díla *Pharsalia (Farsalské pole)*, použitého v *Primera Crónica General de España*, a ukazuje na něm, že tehdejší překladatelé neusilovali o co nejpřesnější převedení obsahu díla, ale dopouštěli se nepřesností a uchýlovali se k nejrůznějším amplifikacím, kterými často dávali najevo i svůj morální postoj k obsahu překládaného textu (1994, s. 108).

Myšlenkám o překladu španělského humanisty Juana Luise Vivese je věnována přednáška „Un teórico de traducción hispanoflamenco“ (1994, s. 171-186). García Yebra zde prezentuje dvě hlavní myšlenky Vivesova smýšlení o překladu, které sám přijal za své.

Zaprvé, nelze vyjádřit dobře to, co bylo pochopeno špatně nebo vůbec. Zadruhé, dobrý překladatel tvoří slova, která v jeho jazyce scházejí, aby jimi mohl s větší elegancí vyjádřit obsah originálu (ib., s. 174). Dále García Yebra popisuje tři typy textu, jež podle Viveše vyžadují různé přístupy k překladu. Jsou to texty, u nichž záleží zaprvé na obsahu, zadruhé na formě a zatřetí na obojím.

V přednášce „El *Quijote* y la traducción“ (1994, s. 187-202) vzpomíná akademik na své první seznámení s tímto románem. Protože je jeho vystoupení určeno britskému publiku, věnuje se překladům *Quijota* do angličtiny – vůbec prvním překladům tohoto díla do cizího jazyka – a také vzniku komentářů k dílu. Zabývá se i aspektem, který nebyl dosud prostudován, a to *Quijotem* jakožto fiktivním překladem. V závěru přednášky tlumočí některé názory na překlad, jež se v Cervantesově knize objevují, a mírně s nimi polemizuje.

Na téma spjaté s *Quijotem* je napsána i studie „El madrigalete de don Quijote“ (1994, s. 203-215). Její autor analyzuje lyrickou píseň, která se nachází v 68. kapitole druhé části Cervantesova románu, a sleduje, do jaké míry se jedná o překlad madrigalu italského básníka Pietra Bemba.

Zajímavým tématem z historie překladu jsou osudy lidí, kteří za své překlady byli pronásledováni, uvězněni, nebo dokonce odsouzeni k smrti. V krátkém článku „Mártires de la traducción“ nás García Yebra (1994, s. 216-219) seznamuje se třemi osobnostmi, potrestanými tím nejvyšším trestem.

První z nich, Ibn Al-Muqaffa přeložil původně indické dílo *Calila e Dimna* (*Bidpajovy bajky*) z perštiny do arabštiny. Chalífa Almanzor ho obvinil z heterodoxie a nechal popravit. Podobný osud měl i překladatel bible William Tyndale, popravený v roce 1536 za kacířství kvůli překladu, jehož účelem bylo, aby mu rozuměl každý prostý člověk (1994, s. 218). Nejznámější je patrně případ Étiennea Doleta, jenž byl v roce 1546 upálen za to, že se ve svém překladu Platónova dialogu slovy *rien de tout* údajně snažil popřít nesmrtelnost duše.

Poslední ze studií věnovaných historickým osobnostem je „Un teórico de la traducción poco conocido: Pierre Daniel Huet“. García Yebra (1994, s. 220-237) v ní shrnuje obsah knihy *De optimo genere interpretandi*, protože nemá čas ji přeložit. Podle Hueta by měl mít dobrý překladatel na paměti tři věci: 1) myšlenku autora, 2) zachování slovosledu, dovolí-li to povaha jazyka, a 3) zachování stylu autora (ib., s. 223).

García Yebra nám zprostředkovává myšlenky Hueta, dotýkající se překladu Písma svatého, teologických textů a teoretických pojednání. Huet se dále zamýšlí nad překladem textů gramatiků, historiků a řečníků. Od dobrého překladatele se podle něj očekává jasnost, elegance, harmonie. Text by se měl číst, jako by se jednalo o původní dílo (ib., s. 234).

6. Recepce díla Valentína Garcíi Yebry

Účelem této kapitoly je poznat způsob, jakým je dílo i osobnost Valentína Garcíi Yebry přijímáno především ve Španělsku, co je na něm oceňováno a co případně kritizováno. Materiálem pro tuto část práce budou články ze španělského denního tisku a recenze pocházející z odborných translatologických časopisů nebo dostupné na internetových serverech. Je ovšem třeba podotknout, že mnohé recenze a články jsou si velmi podobné, proto se pokusíme vybrat jen ty nejreprezentativnější a ocitovat z nich pasáže, které nejlépe vystihují postoj odborníků a novinářů k dílu Garcíi Yebry.

Jak již bylo řečeno výše, Valentín García Yebra je považován za průkopníka translatologie ve Španělsku, a proto i jeho díla přitahují pozornost přinejmenším odborné veřejnosti. Na většinu jeho monografií, na manuály, na nichž se podílel jako autor i editor, i na některé jeho překlady lze nějaký najít ohlas v tisku. Tuto skutečnost považujeme za důkaz zájmu o jeho myšlenky.

Dvě stěžejní monografie Garcíi Yebry, *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia* (1983) a *Traducción: historia y teoría* (1994), jsou oceňovány pro myšlenky v nich obsažené, obzvláště pro jejich široký záběr a didaktickou hodnotu.

Pilar Blanco García (1995) ve své recenzi knihy *Traducción: historia y teoría* vyzdvihuje různost aspektů teorie a praxe překladu, které mohou být velmi užitečné jak pro studenty, tak i profesionální překladatele. Ačkoli kniha obsahuje témata, která již García Yebra rozebíral v jiných publikacích, Blanco García oceňuje jejich pedagogický přínos ve smyslu pořekadla „opakování - matka moudrosti“. Podle jejího názoru (ibid.): „La lectura de esta magnífica selección puede dar una idea de conjunto de los pasos que se deben seguir en el proceso de la traducción.”

Výše zmiňované monografie jsou také oceňovány pro svůj zásadní přínos v rámci španělských dějin překladu. García Yebra v nich sice nepodal vyčerpávající výklad této oblasti translatologie, pokusil se však vytyčit její mezníky.

Alberto Ballesterero ve svém článku „La traducción en el siglo XX“ (2004) vnímá jeho úlohu ve studiu dějin překladu následovně:

Para estudiar la historia de la traducción en el siglo XX español es fundamental la obra de Valentín García Yebra, especialmente dos de sus libros (*En torno a la traducción y Traducción: Historia y teoría*), en los que aparece como heredero de Pellicer y Menéndez Pelayo con una metodología descriptiva, positivista e historicista, que entiende las traducciones como parte de la lengua y literatura de llegada.

Také translátolog a překladatel Juan Gabriel López Guix ve svém článku „Historiografía“ (2001) vyzdvihuje úlohu Garcíi Yebry v počátcích studia španělských dějin překladu:

En el terreno de la historia de la traducción en España, las investigaciones de las últimas décadas se han centrado en el estudio de autores y obras concretas, con algunos trabajos recientes sobre períodos o escuelas. En este ámbito, sobresale la continuada labor de Valentín García Yebra.

S velkým ohlasem se setkaly také publikace *Manual de documentación y terminología para la traducción especializada* (2004a), *Documentación, terminología y traducción* (2000) a *Manual de documentación y terminología para la traducción literaria* (2005). Recenzenti se zde zaměřují spíše na kvalitu publikací než na osobní přínos Garcíi Yebry. Avšak García Yebra se na kvalitě manuálů podílel jak svými statěmi, tak i editorskou prací. Prvně jmenovanou knihu hodnotí Carmen Cuéllar Lázaro (2005) z Univerzity ve Valladolidu například takto:

(...) concluimos destacando que, sin lugar a duda, las interesantes y útiles aportaciones que estos destacados expertos plasman en este libro, le hacen merecedor de una amplia recepción entre el público lector, y a nosotros nos sitúa ante

una obra de referencia obligada en el campo de la documentación y la terminología para la traducción especializada.

Recenze José Gabriela Campose Lópeze (2004), věnovaná stejnému manuálu, otištěná v časopise *Puntoycoma*, vyzdvihuje praktický přínos publikace pro odborníky z různých oborů především v oblasti aplikace nových technologií:

Este libro resultará de gran utilidad tanto para profesionales de la traducción técnica, terminólogos, documentalistas, lexicógrafos y lingüistas como para el docente e investigador interesado en la materia. (...) En conjunto, todo un alegato a la necesidad de cambio y formación para asumir las ventajas de las tecnologías en la traducción. Este manual resultará de gran utilidad profesional para el lector, ya que incluye también gran cantidad de aspectos prácticos relacionados con la búsqueda, selección, evaluación y procesamiento de la información en el marco interdisciplinario de la traducción especializada.

Carmen Cuéllar Lázaro (2006) vychvaluje i manuál věnovaný literárnímu překladu.

Una extensa y actualizada bibliografía sobre el tema pone el broche final a este volumen, al que consideramos merecedor de una amplia acogida, la misma que el público lector dispensa ya a los dos volúmenes anteriores editados por Consuelo Gonzalo García y Valentín García Yebra (...). Su gran utilidad les convierte en manuales imprescindibles en el campo de la documentación, la terminología y la traducción. Una vez más, agradecemos a los editores por hacernos partícipes de estas fructíferas investigaciones y por contribuir con su publicación a difundir y consolidar este campo de trabajo.

Pollux Hernúñez (2004), překladatel Generálního ředitelství pro překlad při Evropské komisi, je autorem recenze knihy *El buen uso de las palabras*. Články obsažené v recenzované knize se vyznačují růzností témat (překlad, jazyk, ale i příroda a osobní vzpomínky), ovšem vždy nějakým způsobem souvisí s užíváním jazyka. A právě to, jak „este gran erudito que es García Yebra“ (ibid.) umí pracovat s jazykem oceňuje Pollux Hernúñez nejvíce:

(...) los artículos están escritos con gran elocuencia, corrección, precisión, sencillez y elegancia; si el don de la palabra es lo más grande, lo es en grado sublime cuando lo ejercita un maestro de su envergadura. (...) un libro, en suma, ameno e instructivo que recomendamos a todo aquel que se interese por la lengua y el buen escribir.

Až dosud jsme si představili pouze kladná hodnocení díla Valentína Garcíi Yebry, výjimečně se však objeví i mírná kritika. Týká se monografie *Experiencias de un traductor* (2006) a problému, na nějž jsme již také upozorňovali.

Argentinský překladatel Leandro Wolfson (2007) autorovi vytýká, že se v této knize velmi často opakují a překrývají určitá témata. Jako příklad uvádí pojednání o vlivu galicismů na vývoj španělštiny, které se s opakuje celkem v pěti kapitolách a často se v nich opakují celé odstavce. Pokud se obsah knihy porovná s předchozími publikacemi, lze v něm najít jen několik kapitol, věnovaných novým tématům.

Quienes desconozcan a García Yebra y puedan perdonarle este afán de reiterarse encontrarán, pues, muchas cosas interesantes; más aun, algunas de ellas verdaderamente originales y que no podrían hallarse en otro lado. Para los lectores de sus libros anteriores, sólo podrían recomendarse en éste, entonces, capítulos aislados.

Na druhou stranu Wolfson pozitivně hodnotí předchozí dílo španělského akademika a jeho průkopnickou roli ve španělsky mluvícím prostředí.

Lze najít i články, které se vyjadřují k překladům V. Garcíi Yebry. Autoři vesměs oceňují jeho erudici, důkladnost, velký talent a skromnost. Pro ilustraci uvádíme úryvek z recenze knihy Friedricha Schleiermachers, *Sobre los diferentes métodos de traducir* (Gredos, 2000), jejímž autorem je G. Fernández de la Mora (2002).

Como apéndice a su traducción, Valentín García Yebra ofrece un comentario muy oportuno y muy eudito que ilumina los pasajes esenciales y los sitúa en su contexto con respetuoso sentido crítico.

Fernández de la Mora ve stejné recenzi vyzdvihuje i kvality jeho překladů z řečtiny:

García Yebra, que es uno de los pocos españoles a quien se podría calificar de "humanista" en el sentido clásico, es autor de traducciones admirables, entre las que sobresale la de la *Metafísica*, de Aristóteles, un texto muy estudiado pero que plantea innumerables problemas de interpretación. (...) Ningún hispanoparlante debería aproximarse al gran libro aristotélico sin tener presente la magnífica traducción de nuestro autor.

Dalším z ukazatelů vlivu díla Valentína Garcíi Yebry a jeho místa ve španělské translatoologii je skutečnost, že na něj odkazují nejvýznamnější osobnosti současné španělské vědy o překladu. Můžeme uvést jen několik příkladů, neboť důkladné studium těchto případů by vydalo na další samostatnou práci.

Amparo Hurtado Albir ho neopomíná zmínit ve svém manuálu *Traducción y Traductología - Introducción a la Traductología* (2001) jako představitele lingvisticko-komparativního proudu v translatoologii (s. 126) i jako osobnost španělských dějin překladu (s. 103).

Stejně tak na jeho dílo odkazuje i Francisco Lafarga, např. ve své studii „Sobre la historia de la traducción en España: contextos, métodos, realizaciones“ (2005).

V neposlední řadě cituje z díla Garcíi Yebry i historik překladu Julio César Santoyo ve svých statích, např. v „El siglo XIV: Traducciones y reflexiones sobre la traducción“ (1994) nebo ve své polemické studii, v níž reaguje na Ortegu y Gasset, „En torno a Ortega y Gasset: Miseria y Esplendor de la Reflexión Traductora“ (2004).

Pokud se nyní zaměříme na denní tisk a zpravodajské internetové servery, setkáme se s články věnovanými Garcíovi Yebrovi většinou v souvislosti s jeho jmenováním členem Španělské královské akademie, nebo když přebírá jedno z mnoha ocenění.

V takových člancích je jeho jméno často doplňováno výrazy jako „maestro“, „uno de los exponentes más valiosos del humanismo español“, „gran humanista y traductor“, „prestigioso traductor del griego“, „eximio lingüista y el más insigne especialista y traductor de la cultura y de los autores grecolatinos“, „un auténtico maestro de traductores“.

V tištěných i elektronických médiích nacházejí největší ohlas názory Garcíi Yebry na stav španělštiny a její výsadní pozici mezi jazyky Pyrenejského poloostrova, nutnost studia latiny a humanitních věd, jež podle něj upadá, a také na užívání španělštiny některými veřejně činnými představiteli, které by mělo být reprezentativní, často však bohužel není.

Příležitosti, při nichž články vycházejí, jsou - jak již bylo řečeno - většinou spojeny nějakou důležitou událostí. V 80. letech to bylo jeho zvolení členem Španělské královské akademie v roce 1984 a jeho převzetí této funkce a přednesení projevu *Traducción y enriquecimiento de la lengua del traductor* o rok později. V 90. letech závažnější zprávy nejsou k dispozici. V roce 2004 získává Valentín García Yebra cenu Premio Nacional de Periodismo Miguel Delibes za článek „Desajustes gramaticales“, kterou uděluje Asociación de la Prensa de Valladolid. Deník *ABC* (15/12/2004) napsal o důvodech k udělení ceny právě Garcíovi Yebrovi toto:

El jurado (...) valoró que la colaboración periodística premiada está repleta de «gran capacidad didáctica, analiza,

critica y da respuesta a los errores más comunes en los textos periodísticos».

Poměrně nedávno, v březnu 2008, byl García Yebra vyznamenán cenou Premio Castilla y León de Ciencias Sociales y Humanidades za rok 2007. Porota se shodla na tom, že García Yebra je „sin duda, uno de los más notables humanistas que ha dado nuestra Comunidad a la cultura del mundo hispano“ (*El Mundo*, 22/04/2008). Deník toto ocenění popsal jako splacení dluhu, který měla španělská kultura vůči jeho osobě.

Agentura EFE ve své zprávě (07/03/2008) stručně nastínila vývoj kariéry Garcíi Yebry a ocenila především jeho překladatelskou činnost:

Ha enriquecido el idioma con sus traducciones, donde ha sido "un verdadero maestro, un teórico y uno de los exponentes más valiosos del humanismo español", ha insistido Fernández Álvarez antes de consignar la "impresionante deuda" que España tiene con una ejecutoria en la que destacan transcripciones de libros de Aristóteles, Séneca, Julio César y Cicerón, entre otros autores.

Autorita Garcíi Yebry také zaštiťuje některé soutěže. Nadace Fundación Siglo Futuro, jejímž čestným předsedou García Yebra je, vyhlašovala každoročně ve spolupráci s Caja de Guadalajara soutěž Certamen Nacional de Poesía para Jóvenes Poetas 'Valentín García Yebra' a s Caja Castilla La Mancha soutěž Certamen Nacional de Narrativa para Jóvenes Escritores 'Valentín García Yebra'. Pro rok 2008 je jméno Garcíi Yebry v názvu soutěže nahrazeno pouze názvem nadace.

Velkou známkou úcty k dílu Valentína Garcíi Yebry je také publikace z roku 2006, vydaná na jeho počest: *CORCILLVM Estudios de lingüística, traducción y filología dedicados a Valentín García Yebra* (Gonzalo, C. a Hernúñez, P. (eds.), 2006, Madrid).

Tento sborník obsahuje více než šedesát článků jeho přátel a žáků, rozdělených do tří oddílů, kterým se oceňovaný badatel vždy věnoval –

překlada, lingvistice a filologii. Autory příspěvků jsou osobnosti jako Teresa Cabré, Jean Delisle, Christiane Nord, Eugene Nida, Julio César Santoyo, José Martínez de Sousa a Manuel Seco.

Rozbor ohlasů na dílo i osobnost Valentína Garcíi Yebry můžeme zakončit slovy překladatele José Luise Vegy (2006), jenž ve své recenzi na tento obsáhlý sborník, otištěné v časopise *Puntoycoma*, napsal:

Los impulsores y coordinadores del homenaje han sabido reunir un elenco impresionante de firmas prestigiosas de las distintas disciplinas cultivadas por García Yebra e imprimir a la obra un carácter polifacético y de gran calidad, cumpliendo de este modo el ambicioso objetivo de rendir el tributo que, por su talla intelectual y humana, corresponde al homenajeado.

7. Závěr

Touto prací jsme se pokusili přispět k dějinám translatologie. Domníváme se, že se nám podařilo vystihnout nejvýznamnější myšlenky o překladu a překládání, jež plynou z celkového díla Valentína Garcíi Yebry. Výběr témat jsme založili na důkladném rozboru všech jeho knižních publikací, věnovaných otázkám překladu.

Snažili jsme se postihnout i různé souvislosti mezi jednotlivými oblastmi, jimž věnoval nejvíce pozornosti, a podat tak ucelený obraz jeho celoživotního působení na poli translatologie. Tento obraz jsme doplnili o analýzu recepce díla Garcíi Yebry ve Španělsku, a tím zprostředkovali náhled na jeho dílo i z jiného hlediska.

Valentína Garcíu Yebru můžeme bezpochyby považovat za průkopníka translatologie ve Španělsku. Vždy se snažil překladu porozumět, neboť ho chápal jako činnost, která se dá neustále zdokonalovat, především se ale také snažil vysvětlovat tento fenomén jiným a propagovat ho.

Snažil se svými články rozšiřovat povědomí veřejnosti o problematice překladu a zasazoval se o větší sociální uznání překladatelů. Jako editor a jeden ze zakladatelů nakladatelství Gredos se dovedl vžít i do role druhé strany a definovat problémy překladatelů z obou úhlů pohledu.

García Yebra podporoval i velmi významné akce, které výrazně přispěly k rozvoji translatologie – usiloval o vznik vzdělávacích center pro překladatele a podílel se na založení a posléze i vedení Univerzitního institutu moderních jazyků a překladatelství v Madridu.

Mezi jeho průkopnické činy patří také vydání monografie *Teoría y práctica de la traducción*. Jak už bylo řečeno, toto rozsáhlé dílo bylo první učebnicí určenou studentům překladatelství, která vyšla ve španělštině a ve Španělsku. Od té doby García Yebra neúnavně publikoval své přednášky, články i rozsáhlá vědecká díla. Tím se zapsal do povědomí odborné i laické veřejnosti a byl poctěn mnoha cenami i jmenováním do Španělské královské akademie.

Jeho dílo mělo vliv na rozvoj španělské translatologie v mnoha oblastech. Jednou z nich je didaktika překladu, kde mu sloužily jeho bohaté zkušenosti profesora překladu. Jeho výše jmenovaná učebnice i pozdější manuály, na nichž se podílel jako autor i editor, znamenaly nesporný přínos k tématům, jimiž se zabývaly. Především novější manuály, věnované terminologii a odbornému i literárnímu překladu, se staly součástí povinné literatury pro studenty překladatelství i pro odborníky z mnoha příbuzných oborů.

García Yebra má nepochybně i zásluhy na rozvoji kritiky překladu. Usiloval o to, aby překlady byly hodnoceny z odborného hlediska, na základě poznatků teorie překladu. Svými kritickými studii poukázal na mnoho zajímavých překladatelských problémů a zároveň šel příkladem ostatním zájemcům o kritiku překladu.

Snad největší přínos Valentína Garcíi Yebry můžeme spatřovat v jeho studiu dějin překladu. Jeho zájem vzbuzovaly jak dějiny obecné, tak i španělské. Vždy se na ně díval jako na důkaz toho, že překlad je jedním ze zásadních faktorů v rozkvětu literatur a šíření vzdělanosti.

Jako jeden z prvních systematizoval mezníky v dějinách překladu ve Španělsku a na jeho práci navázali současní odborníci jako například Julio César Santoyo, Ruiz Casanova, Francisco Lafarga a Luis Pegenaute.

Kromě toho se Valentín García Yebra zabýval i dílčími epizodami z dějin překladu a poukázal na některá opomíjená díla nebo osobnosti.

Jeho díla věnovaná teorii překladu byla vždy úzce spjatá s praxí. V porovnání se zahraničím nepřinesla zásadní rozvoj teoretických poznatků, avšak z hlediska stupně vývoje translatologie v tehdejší Španělsku jsou velmi přínosná. García Yebra v nich čerpal především z prací jiných translatologů a lingvistů a podstatnou měrou také ze svých osobních zkušeností. Z perspektivy pokroku zaznamenaného translatologií v posledních letech je jeho přístup již poněkud zastaralý, avšak i přesto si jeho celoživotní dílo zaslouží úctu ve španělských odborných kruzích dodnes.

Z jeho prací vždy vyzařuje péče o správné užívání jazyka. Preskriptivismus jeho myšlenek, vlastní lingvisticko-komparativnímu pojetí překladu, nejspíš odolal zubu času a je stále oceňován jako návod k dobrému užívání španělštiny, založený na četných příkladech a komentářích překladů.

K této otázce mohl přispívat také v praxi, svým působením ve Španělské královské akademii. Za nejdůležitější považoval výbornou znalost španělštiny, ale také latiny, a to se snažil vštěpovat svým čtenářům. Jak jsme již uvedli, jeho přístup k překladu je z dnešního pohledu již zastaralý. Naopak přístup ke španělštině, především v otázkách obohacování jazyka pomocí neologismů, považujeme za poměrně moderní a liberální.

Současné působení Garcíi Yebry ve španělské translatologii vychází, dle našeho názoru, především z jeho autority, již si vydobyl svým mnohaletým aktivním působením na tomto poli. Translatologie se ve Španělsku těší neobyčejnému zájmu a zažívá svůj rozkvět, proto má García Yebra mnoho schopných následovníků. Současní španělští translatologové však již posunuli úroveň vědeckého výzkumu na roveň s ostatními vyspělými zeměmi.

Doufáme, že tato práce splní svůj účel tím, že představí dílo Valentína Garcíi Yebry a vyvolá zájem o něj mezi odborníky i studenty, zabývajícími se španělskou translatologií. Text této práce obsahuje četné odkazy na díla a strany, na nichž se analyzované téma vyskytuje. Je tedy uzpůsoben tak, aby si zájemci mohli jednoduše dané otázky vyhledat a dočíst se o nich více.

Rovněž doufáme, že předkládaná práce bude doplněna dalšími odbornými statěmi. Největší prostor pro další výzkum se, podle našeho názoru, nachází v detailnějším studiu dějin překladu a jednotlivých otázek teorie překladu u Garcíi Yebry. Přínosná by jistě byla i práce, která by zmapovala celkové dějiny španělské translatologie s důrazem na vliv díla Garcíi Yebry u jeho nástupců.

8. Příloha

Seznam překladů V. Garcíi Yebry citovaných v této práci

Z řečtiny:

Aristoteles. *Metafísica*. Madrid: Gredos. 1970 [2. revidované vyd. 1982; 1. přetisk 2. vyd., 1987], 830 s.

Aristoteles. *Poética*. Madrid: Gredos. 1974 [2. vyd. 1988], 542 s.

Z latiny:

César, Julio. *Guerra de las Galias*. Madrid: Gredos. knihy I-III. 1945 (265 s.); knihy IV-VI, 1945 (321 s.); kniha VII, 1946 (215 s.).

Cicerón, Marco T. *Pro Marcello*. Madrid: Gredos, 1946. 46 s.

Cicerón, Marco T. *De amicitia*. Madrid: Gredos, 1947. [2. revidované vyd. 1975; posl. přetisk 1989]. 140 s.

Seneca, Lucio A. *Medea*. Madrid: Gredos, 1964. [3. vyd. 2001]. 156 s.

Z němčiny:

von le Fort, Gertrud. *El velo de Verónica*. Madrid: Editorial Afrodisio Aguado. 1944. 386 s.

Waggerl, Karl H. *El año del Señor*. Madrid: EPESA. 1944. 238 s.

Haecker, Theodor. *Virgilio, Padre de Occidente*. Madrid: L.P.G.S.A.. 1945. 183 s.

Manser, Gallus M. *La esencia del tomismo*. Madrid: CSIC. Instituto Luis Vives de Filosofía. 1947 [2. vyd. 1953]. 832 s.

Haecker, Theodor. *La joroba de Kierkegaard*. Madrid: Rialp. 1948, 197 s.

Rommen, Hienrich A. *La teoría del Estado y de la Comunidad Internacional en Francisco Suárez*. Buenos Aires [Madrid, Diana]: Facultad de Derecho y Ciencias Sociales. 1951. 523 s.

Bradenstein, Wilhelm. *Lingüística griega*. Madrid: Gredos. 1964. 390 s.

Schleiermacher, Friedrich. *Sobre los diferentes métodos de traducir*. (Versión y comentario.) *Filología Moderna* 63-64 (feb.-jun. 1978). [2. vyd. Madrid: Gredos, 2000]

Z francouzštiny:

Gilson, Étienne. *El realismo metódico*. Madrid: Rialp. 1950 [4. vyd., 1974]. 166 s.

Moeller, Charles. *Literatura del siglo XX y cristianismo*.

—Vol. I: «El silencio de Dios». Madrid: Gredos. 1955 [8. vyd. 1978]. 570 s.

—Vol. II: «La fe en Jesucristo». Madrid: Gredos. 1955 [6. vyd. 1972]. 406 s.

—Vol. III: «La esperanza humana». Madrid: Gredos. 1957 [5. vyd. 1974]. 590 s.

—Vol. IV: «La esperanza en Dios». Madrid: Gredos. 1960 [4. vyd. 1973]. 662 s.

—Vol. V: «Amores humanos». Madrid: Gredos. 1975 [2. vyd. 1978]. 467 s.

—Vol. VI: «Exilio y regreso». Madrid: Gredos. 1995. 360 s. (Ve spolupráci s Mª Soledad García Mouton.)

Z angličtiny:

Cyklus, D. A. «La condena de Santo Tomás en Oxford» *Revista de Filosofía*, 22, s. 379-416.

Z italštiny:

Orondo, Giordano. *Religiosidad popular en la Alta Edad Media*. Madrid: Gredos. 1983 [přetisk 1995]. 311 s. (Ve spolupráci s Pilar García Mouton.)

Z portugalštiny:

de Aguiar e Silva, Vítor M. *Teoría de la literatura*. Madrid: Gredos. 1972 [12. přetisk 2005]. 550 s.

9. Resumen en español

El objetivo del trabajo “Valentín García Yebra y su contribución a la Traductología” ha sido presentar un análisis de la obra de Valentín García Yebra y de su recepción en el ámbito español. Esperamos que este trabajo sea una contribución a la historia de la Traductología.

La razón principal para su realización ha sido el hecho de que García Yebra es uno de los más notables traductólogos españoles y, no obstante, su obra no ha sido analizada hasta ahora desde un punto de vista integrador - ni en checo y, que nosotros sepamos, ni en español. Por eso queríamos poner a disposición de todos los interesados las ideas principales sobre la traducción que se plasman en su obra.

En este trabajo teórico primero hicimos un breve estudio de los antecesores de García Yebra en la reflexión teórica sobre la traducción en español. Describimos la vida profesional de García Yebra y presentamos un compendio de sus traducciones más importantes del griego, latín, alemán, francés, inglés, portugués e italiano.

La parte siguiente del trabajo está formada por los sumarios de todos los libros de García Yebra relacionados con los problemas de la traducción. A continuación viene el análisis de todos ellos.

La parte del análisis forma la parte más importante del trabajo. En ella hemos procurado sintetizar las ideas principales de Valentín García Yebra que aparecen a lo largo de su obra.

Entre los temas más importantes se hallan las ideas generales sobre la traducción, es decir, la definición, el papel y la posibilidad de la traducción. La traducción es, según García Yebra, probablemente uno de los medios más influyentes en la propagación de la cultura, desarrollo de las literaturas y en el enriquecimiento mutuo de las lenguas.

Otros apartados de esta parte tratan los temas de los tipos de traducción y del proceso traductor. García Yebra describe sus dos fases, la de comprensión del

texto original y la de su expresión en la lengua meta, como dos alas del traductor: si le falla uno, no podrá remontar el vuelo.

A continuación analizamos el papel de la Lingüística en la traducción, la equivalencia dinámica, la participación de la traducción en el enriquecimiento de la lengua del traductor y las ideas de García Yebra en torno a la formación de los traductores. Sigüientes apartados se dedican a los problemas de la traducción literaria, poética, científico-técnica y también a los escollos de la traducción de las lenguas románicas y clásicas.

Seguimos con el tema de las relaciones entre el traductor y el editor y las ideas de García Yebra sobre sus respectivos derechos y deberes. En el apartado dedicado a la crítica de la traducción presentamos la reflexión teórica de García Yebra sobre este tema poco cultivado.

Cerramos esta parte con la historia de la traducción, tal como se plantea en la obra de nuestro traductólogo. La dividimos en tres áreas de interés de García Yebra: la historia de la traducción general, la española y sus personajes y obras. El objetivo del estudio de la historia de la traducción siempre ha sido para García Yebra demostrar, como se desarrollaban las literaturas nacionales y aumentaba su nivel cultural mediante la traducción.

Para ampliar este análisis de la obra de Valentín García Yebra con otro punto de vista, aportamos en el capítulo 6 un análisis de su recepción en la prensa diaria y en las revistas especializadas en traducción y Traductología. Este análisis se basa sobre todo en las reseñas de los libros de García Yebra y en diversos artículos publicados en relación con los actos públicos en los que tomó parte.

Partiendo de los dos análisis, llegamos a la conclusión que la obra de Valentín García Yebra ha tenido una influencia significativa en el establecimiento de Traductología en España. Los trabajos de García Yebra sentaron bases sólidas para la teoría, crítica, historia y didáctica de la traducción. García Yebra también contribuyó a la creación de centros de formación de traductores. A pesar de que su enfoque teórico es un poco anticuado, García Yebra goza de gran prestigio entre sus colegas traductores, filólogos y lingüistas.

10. Resumé

Touto teoretickou prací jsme se pokusili přispět k dějinám translatologie. Jejím účelem bylo podat souhrnnou analýzu díla Valentína Garcíi Yebry a jeho recepce ve španělském odborném i denním tisku. Součástí práce je stručný přehled předchůdců Garcíi Yebry na poli teoretické reflexe o překladu, dále jeho biografie a průřez jeho překladatelskou činností. Největší důraz je však kladen na analýzu jeho úvah o teorii, kritice a historii překladu.

Samotné analýze předchází oddíl, který obsahuje anotace jednotlivých zkoumaných monografií. Cílem rozboru prací, věnovaných překladu a překládání, bylo určit několik oblastí translatologie, jimiž se García Yebra zabýval nejvíce, a syntetizovat jeho myšlenky do určitých tematických celků.

Mezi nejvýznamnější oblasti zájmu Garcíi Yebry jsme zařadili jeho definici překladu a obecné myšlenky o úloze a možnosti překladu. Dále se zabýváme druhy překladu, dvoufázovým překladatelským procesem a faktory, jež do něho vstupují. Zaměřujeme se také na roli lingvistiky v teorii překladu u Garcíi Yebry, neboť její vliv na translatologův přístup ke zkoumání překladu je silně patrný.

Další oddíly se věnují postoji Garcíi Yebry k dynamické ekvivalenci, k úloze překladu v obohacování jazyka a také ke vzdělávání překladatelů, jemuž badatel zasvětil část života. Následující oddíly patří rozboru problematiky, která provází různé oblasti překladu. V popředí badatelova zájmu se vždy nacházel překlad literární a překlad poezie, věnoval se však i teoretickým aspektům odborného překladu. Analýza se dále soustředí na témata problematiky překladu z románských a klasických jazyků. V samostatných oddílech je pak zmapována kritika a dějiny překladu v podání Garcíi Yebry.

V analýze recepce díla Valentína Garcíi Yebry jsme se zaměřili především na recenze jeho prací a na články publikované v souvislosti s různými významnými událostmi jeho profesního života.

Na závěr jsme zhodnotili dosah díla badatele, který se stále těší velké prestiži. Došli jsme k závěru, že jeho největší přínos spočívá v průkopnické povaze jeho díla a ve výsledcích dosažených především na poli historie překladu.

11. Summary

The purpose of the paper “Valentín García Yebra and his Contribution to Translation Studies” is to provide an overall analysis of García Yebra’s works and their reception in Spanish press and magazines specialized on translation. Part of the paper is dedicated to the summary of García Yebra’s predecessors on this field, to his biography and his career as a professional translator. But the major emphasis rests upon the analysis of his thoughts on theory, critique and history of translation.

As a part of the analysis, we provide a summary of all the books in question. The purpose of the analysis is to determine the most important areas of García Yebra’s thoughts and to synthesize them into thematic units.

The most significant areas contain the definition of translation and some general ideas on the role and possibility of translation. Next, we deal with the types of translation, the two-phase process of translation and the factors affecting it. We also study the function of linguistics in García Yebra’s approach to translation.

The following sections deal with the investigator’s approach to dynamic equivalence, with the role of translation in enriching a language and with the education of translators, which was one of his life’s missions. Next sections of the analysis are dedicated to the problems of literature, poetry and scientific texts translation. Then we treat the topic of the difficulties associated with translation from Romance and classical languages into Spanish. Separate sections are focused on the critique and history of translation.

The analysis of the reception of Valentín García Yebra’s works is, above all, based upon the reviews of his works and on articles related to some events of his professional life.

At the conclusion, we evaluated the overall influence of the work of this highly regarded investigator. We came to a conclusion that his major contribution to Translation Studies consists in the pioneering nature of his works and in his achievements in the field of history of translation in Spain.

12. Bibliografie

12.1 Primární zdroje

García Yebra, V. 1982/1989. *Teoría y práctica de la traducción*. Vol. I, 2. vyd. Madrid: Gredos.

García Yebra, V. 1982/1997. *Teoría y práctica de la traducción*. Vol. II, 3. vyd. Madrid: Gredos.

García Yebra, V. 1983. *En torno a la traducción. Teoría. Crítica. Historia*. Madrid: Gredos.

García Yebra, V. 1988. *Claudicación en el uso de preposiciones*. Madrid: Gredos.

García Yebra, V. 1994. *Traducción: historia y teoría*. Madrid: Gredos.

García Yebra, V., Gonzalo García, C. 2000. *Documentación, terminología y traducción*. Madrid: Síntesis.

García Yebra, V. 2003. *El buen uso de las palabras*. Madrid: Gredos.

García Yebra, V., Gonzalo García, C. 2004a. *Manual de documentación y terminología para la traducción especializada*. Madrid: Arco Libros.

García Yebra, V. 2004b. *Traducción y enriquecimiento de la lengua del traductor*. Madrid: Gredos.

García Yebra, V., Gonzalo García, C. 2005. *Manual de documentación y terminología para la traducción literaria*, Madrid: Arco Libros.

García Yebra, V. 2006. *Experiencias de un traductor*. Madrid: Gredos.

12.2 Sekundární zdroje

12.2.1 Monografie a odborné články

Ballester, A. 2004. La traducción en el siglo XX. In: *La linterna del traductor*, č. 8. [online]. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: <http://traduccion.rediris.es/8/historia.htm>

Blanco García, P. 1995. Valentín García Yebra: Traducción: historia y teoría. In: *Hieronymus Complutensis*, č.1. [online]. Madrid. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: http://www.cvc.cervantes.es/lengua/hieronymus/pdf/01/01_167.pdf

Campos López, J.G., Estellés Palanca, A. 2004. Reseña: Manual de documentación y terminología para la traducción especializada. In: *Puntoycoma*, č. 89. [online]. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/translation/bulletins/puntoycoma/89/pyc899_es.htm

Constitución Española, [online]. [cit. 2008-08-18]. Dostupné z: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/constitucion.html.

Cuéllar Lázaro, C. 2005. Manual de documentación y terminología para la traducción especializada. In: *Translation Journal*, Vol. 9, č. 1. [online]. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: <http://accurapid.com/journal/31review1.htm>

Cuéllar Lázaro, C. 2006. Manual de documentación y terminología para la traducción literaria. In: *Translation Journal*, Vol. 10, č. 2. [online]. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: <http://accurapid.com/journal/36review.htm>

Fernández, M. M., Sabio J. A. 1999-2000. Francisco Ayala: Traductor y Teórico de la Traducción. In: *Sendebarr*. Vol. 10-11. [online]. Granada: Universidad de Granada. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <http://www.ugr.es/~stu/premio/ayalatrador.html>

Fernández, M. M., Sabio J. A. 2007. Valentín García Yebra, traductor / Valentín García Yebra, teórico e historiador de la traducción (v tisku). In: Carlos Fortea (dir.), *Enciclopedia Virtual de Traducción en España*, [online], Madrid: Centro Virtual Cervantes, Instituto Cervantes. [cit. 2007-07-22]. Dostupné z: <http://cvc.cervantes.es/>.

Fernández de la Mora, G. 2002. Schleiermacher, Federico: Sobre los diferentes métodos de traducir. In: *Razón Española*, č. 111. [online]. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: <http://www.galeon.com/razonespanola/r111-ote.htm>

- Hernández, P. 2004. El don de la palabra es lo más grande. In: *Panacea@*, č. 15. [online]. Madrid [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: www.tremedica.org/panacea/IndiceGeneral/n15_resenas-Hernunez.pdf
- Hurtado Albir, A. 2001. *Traducción y Traductología - Introducción a la Traductología*. Madrid: Cátedra
- Lafarga, F. 2005. Sobre la historia de la traducción en España: contextos, métodos, realizaciones. In: *Meta*, Volume 50, č. 4. [online]. Montréal [cit. 2008-08-12]. Dostupné z: <http://www.erudit.org/revue/meta/2005/v50/n4/012065ar.html>
- López Guix, J.G. 2001. Historiografía. In: *El trujamán*, 1/2001. [online]. Madrid: Instituto Cervantes. [cit. 2008-08-04]. Dostupné z: http://cvc.cervantes.es/trujaman/anteriores/enero_01/23012001.htm
- Martín, F.J. 1993. La teoría de la traducción en Ortega. In: *Scrittura e riscrittura, Atti del Convegno AISPI 1993*. [online]. Università di Siena. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: cvc.cervantes.es/literatura/aispi/pdf/06/06_245.pdf
- Radilová, K. 2005. *José Ortega y Gasset a jeho přínos k vývoji translatologie*. [Diplomová práce]. Praha: Ústav translatologie FF UK.
- Santoyo, J.C. 1994. El siglo XIV: Traducciones y reflexiones sobre la traducción. In: *Livivs*. N°6, s.17-34. [online]. Universidad de León. [cit. 2008-08-10]. Dostupné z: www.histal.umontreal.ca/pdfs/El%20siglo%20XIV%20Traducciones%20y%20reflexiones%20sobre%20la%20traducción.pdf
- Santoyo, J.C. 2004. En torno a Ortega y Gasset: Miseria y Esplendor de la Reflexión Traductora. In: *Llicons inaugurals de Traducció i Interpretació a la Universitat Pompeu Fabra*. [online]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. [cit. 2008-07-10]. Dostupné z: <http://www.upf.edu/factii/>
- Vázquez Ayora, G. 1977. *Introducción a la traductología : curso básico de traducción*. Washington D.C.: Georgetown University Press.
- Vega, J.L. 2006. Corcillum, in: *Puntoycoma*, č. 100. [online]. [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/translation/bulletins/puntoycoma/100/pyc10028_es.htm.
- Vinay, J.P., Darbelnet J. 1958/1995. *Comparative Stylistics of French and English: a Methodology for Translation*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

Wolfson, L. 2007. Valentín García Yebra, Experiencias de un traductor. In: *Carta de abril*. [online]. AATI. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: <http://www.ndet.org/foro/archive/index.php/thread-1269.html>

12.2.2 Články z tisku

Castilla y León distingue la autoridad humanística del filólogo Valentín García Yebra. [online]. *EFE*. 07/03/2008. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: http://www.soitu.es/soitu/2008/03/07/info/1204906906_991346.html

García Yebra, elegido académico de la Lengua. [online]. *El País*. 27/01/1984 [cit. 2008-08-18]. Dostupné z: http://www.elpais.com/articulo/cultura/GARCIa_YEBRA/_VALENTIN/REAL_ACADEMIA_ESPAnOLA_/RAE/Garcia/Yebra/elegido/academico/Lengua/elpepicul/19840127elpepicul_6/Tes/.

Humanista y maestro de los traductores. [online]. *El Mundo*. 22/04/2008. [cit. 2008-08-04]. Dostupné z: <http://www.elmundo.es/elmundo/2008/04/22/castillayleon/1208877334.html>

Valentín García Yebra, Premio Castilla y León de Humanidades. [online]. *EFE*. 07/03/2008. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: <http://www.culturaclasica.com/?q=node/2041>

Valentín García Yebra, premio Miguel Delibes de Periodismo por una Tercera en ABC. [online]. *ABC*. 15/12/2004. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: http://www.abc.es/hemeroteca/historico-15-12-2004/abc/Cultura/valentin-garcia-yebra-premio-miguel-delibes-de-periodismo-por-una-tercera-en-abc_963969381746.html

Valentín García Yebra: «Sin saber latín no se puede saber un buen español». [online]. *ABC*. 15/12/2004. [cit. 2008-08-11]. Dostupné z: http://www.abc.es/hemeroteca/historico-15-12-2004/abc/CastillaLeon/valentin-garcia-yebra-sin-saber-latin-no-se-puede-saber-un-buen-esp%C3%B1ol_963969328394.html